

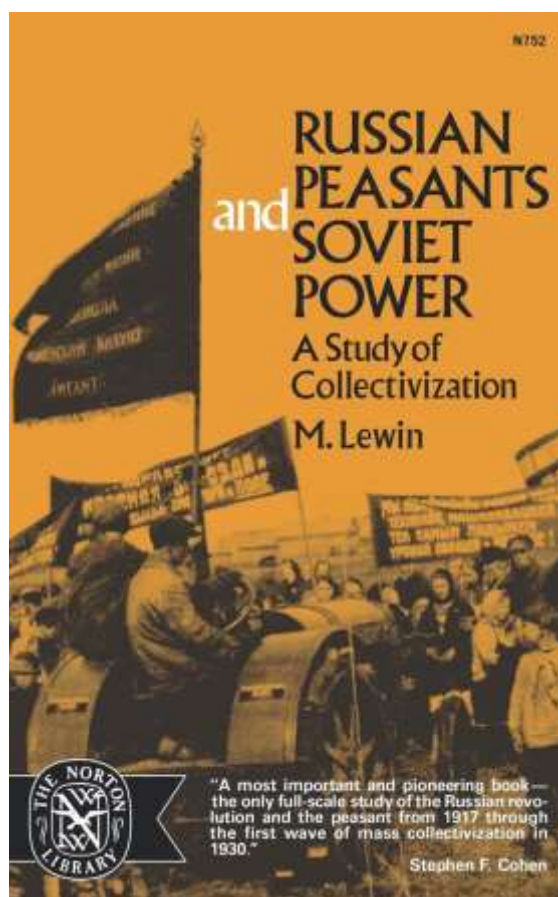
Moshé Lewin

Bönderna och sovjetmakten: 1928-1930

En studie av kollektiviseringen i Sovjetunionen

Vi inleder härmed publiceringen av en mycket viktig bok om utvecklingen i Sovjetunionen. Boken handlar om de avgörande åren (1928-30), då Stalin & Co definitivt tog över makten i bolsjevikpartiet och genomdrev en snabb kollektivisering för att den vägen försöka lösa landets ekonomiska och andra problem.

Bokens franska originaltitel är *La Paysannerie et le pouvoir soviétique: 1928-1930* (1966). Den svenska översättningen har utgått från engelska upplagan: *Russian Peasants and Soviet Power* (1968).

Om boken och dess författare

Seriösa Sovjet-forskare betraktar allmänt detta arbete som ett standardverk. Lewin redogör för och analyserar grundligt den process som under några turbulenta år i slutet av 1920-talet ledde fram till kollektiviseringen.

För mer information om *Moshé Lewin* och hans arbeten om Sovjetunionen, se [Från Röda armén till arkiven](#) av Lennart Samuelson och [Moshe Lewin död](#) av Björn-Erik Rosin.

Lewin använder ofta ryska termer. Vi har för det mesta valt att bibehålla dem, men ibland förklaras de i själva texten. Vi kommer senare även att sammanställa en lista där de mest använda termerna förklaras.

Lewin refererar ofta till ryska källor. Bl a gäller detta Stalins arbeten. När det finns svenska eller engelskspråkiga källor så har vi i många fall kompletterat källhänvisningarna med dessa (detta gäller bl a Stalins *Works*, som i sin helhet finns på webbplatsen marxists.org).

Om detta avsnitt

Vi inleder publiceringen med bokens förord och introduktion, samt *kapitel 6*, vilket kan verka litet förvånande. Tanken bakom detta är att förordet tillsammans med kapitel 6 översiktligt redovisar de olika linjer som under andra hälften av 1920-talet fanns i bolsjevikpartiet, vilket kan vara bra att redan från början känna till, för att få ett bättre grepp om utvecklingen och vart den till slut ledde, liksom alternativen till den förda politiken.

I bolsjevikpartiets ledning fanns i stora drag 3 olika linjer (som kan kallas för ”vänster”, ”center” och ”höger”). Dessa var inte oföränderliga, utan det skedde hela tiden frontförskjutningar, där de olika aktörerna modifierade sina ståndpunkter, ibland ganska radikalt, ibland mer försiktigt. Det förra gäller i synnerhet Stalin & Co, som till en början var allierade med ”högern” (Bucharin & Co), men som de senare bröt med, och då till stor del med användning av idéer och argument som tidigare framförts av den redan utmanövrerade ”vänstern” (Trotskij & Co).

Se även lästipsen allra sist nedan.

Innehåll

Författarens förord.....	1
Introduktion.....	5
6. Partiet och det ”förbannade” problemet	6
Lästips – Moshé Lewin om den ryska revolutionen	33

Författarens förord

I följande arbete har vårt syfte varit att studera åren 1928 och 1929, en särskilt betydelsefull period i den sovjetiska historien, som gav upphov till den spektakulära vändningen inom sovjetisk politik, som ofta kallas den ”andra revolutionen”. Ett enormt steg framåt för industrialiseringen i kombination med en omfattande kollektivisering av bönderna – i sig en händelse utan historiskt motstycke – detta var de två huvudfaktorer som bidrog till en radikal förändring av strukturer, som i sin tur skapade den politiska och sociala regim som vi idag ser i Sovjetunionen. Trots dess stora betydelse har hittills relativt lite forskning bedrivits avseende denna period. I väst har ett antal värdefulla undersökningar gjorts när det gäller industrialiseringen och i synnerhet den första femårsplanen, men det har ännu inte gjorts någon seriös analys av kollektiviseringen. Det som ägde rum under de åren var en revolutionerande omvälvning av strukturerna i ett bondesamhälle med cirka 25 miljoner hushåll, beslutad och genomförd av regeringen. En bedrift som ingen regim någonsin har drömt om att försöka sig på. Ändå är det sant att det än idag är en av dessa händelser, eller historiska processer, som det pratats mycket om, men som är relativt litet kända.

Under perioden 1958 till 1965, och särskilt under sextiotalet, erkände sovjetiska historiker att de uppriktigt sagt visste väldigt lite om den ”stora vändningen”, och detta erkännande från deras sida har gett oss en serie studier, baserade på material som hämtats från arkiven. Olyckligtvis verkar det, vid den tidpunkt då vi skriver denna bok, som om detta lovande återupplivande av intresset bland sovjetiska forskare kring den postrevolutionära historien och i synnerhet kring den senaste historien om jordbruket, har dämpats av skäl som är förknippade med den sovjetiska inrikespolitiken. Vi kan bara hoppas att detta bakslag kommer att visa sig vara tillfälligt.

Föreliggande arbete utgör första delen av ett längre projekt, som är avsett att omfatta en studie av Sovjetunionens sociala historia fram till år 1934, vilket enligt vår uppfattning är en av de viktigaste bestämmande perioderna i sovjetsamhällets utveckling. Det vi ämnar undersöka i det nuvarande sammanhanget är intervallet mellan ”spannmålskrisen” vintern 1927-8, som inledde den allmänna krisen för NEP, och början av den intensiva, hänsynslösa och i stor skala genomförda kollektiviseringen under vintern 1929-30. Under denna kritiska period måste partiledningen, med Stalin i spetsen, till varje pris hitta en ny politik som skulle rädda landet från det dödläge som landet befann sig i. Det var detta desperata och dramatiska sökande efter en lösning som slutligen skulle leda Stalin, när han en gång för alla hade avvärjat sina bucharinska rivaler, till ”personkulten”.

För en bättre förståelse av NEP-krisen som gav upphov till förändringen i politiken, har vi tyckt att det är lämpligt att börja med åren 1925-7, särskilt för att få ett adekvat perspektiv på studien av bondesamhället innan kollektiviseringen. Denna period diskuteras i bokens första och inledande del.

Efter att ha visat manuskriptet för ett antal vänner och kollegor, blev jag medveten om att läsarnas uppmärksamhet särskilt hade inriktats mot kontroversen mellan stalinisterna och bucharinisterna, även om detta endast upptar ett av kapitlen i boken. Några av de som läste mitt arbete under utarbetandet gick till och med så långt som att hävda att jag måste ha ”bucharinska” sympatier. Därför lägger jag till några kommentarer om denna specifika aspekt av ämnet.

Jag både förstår och delar det intresse som har väckts av kampen med högern och har mina egna åsikter om de skeenden där huvudpersonerna deltar. Jag har inte heller gjort någon hemlighet om mina personliga fördomar eller preferenser, vilket framgår ganska tydligt av olika kommentarer som jag har gjort och i vissa fall också från den allmänna tonen i själva

framställningen. Men jag utgår från att den del av framställningen där mina personliga åsikter spelat in inte har gått längre än så. Mitt huvudsakliga intresse har varit att utföra vad som enligt min mening är det primära syftet med historiskt forskningsarbete. Jag har strävat efter att förstå den breda allmänna rörelsen i den aktuella historiska processen, och att steg för steg spåra utvecklingen av den sociala kris som drev fram en vist agerande från de berörda individerna. För att få en tydligare förståelse av de motstridiga tendenser som delade partiet har jag först analyserat de stora motsättningarna som fanns i systemet, särskilt det komplexa i förhållandet mellan sovjetregimen och bönderna. När situationens väsentliga fakta på detta sätt har tydliggjorts på ett säkert sätt är det sedan möjligt att gå vidare till en bedömning av de personer och program som är inblandade i denna konfrontation, utan att det finns någon risk för att bilden kommer att förvrängas av otillbörlig påverkan av författarens personliga fördomar.

På grundval av det här presenterade materialet har några av mina läsare dragit slutsatsen (som jag inte delar) att den lösning som Stalin föreslog och antog i själva verket var den enda möjliga lösningen. Jag tyckte att denna reaktion var mycket uppmuntrande, ty jag hade verkligen bemödat mig om att inte glömma det faktum att vi i detta arbete har att göra med Stalin 1928 när han fortfarande prövande formulerade sin politik och inte hade någon aning om vart det skulle leda honom.

Å andra sidan har jag, även om jag kanske har beskrivit Bucharin i ett något sympatiskt ljus, inte gjort några försök att dölja hans brister, hans brist på karaktär, hans svaghet som politiker, ett hysteriskt drag i hans psykologiska framtoning och ett antal andra brister. Sammantaget kan detta knappast beskrivas som ett idealiserat porträtt av mannen. Faktum kvarstår att den uppsättning idéer som han framförde under kampen mot Stalin och som han kraftfullt försvarade, om än till slut utan framgång, är värd både uppmärksamhet och respekt.

Det är i första hand viktigt att understryka skillnaden mellan Bucharins åsikter vid NEP-tiden, när han som främste talesman för majoriteten, gick med Stalin i kriget mot vänstern, och de åsikter som han senare framfördes vid sin egen kamp mot Stalin 1928-9.

I debatterna under 20-talet var det Preobrazjenskij, vänsterns ekonomiska talesman, som framförde de mest exakta och de mest logiska långsiktiga teorierna. I flera viktiga avseenden var Bucharins teorier endast giltiga på kort sikt. Han tillät sig att i för hög grad bli påverkad av de framgångsrika åtgärder som regeringen hade vidtagit för att övervinna "saxkrisen" 1923-4. Detta använde han som argument mot Preobrazjenskij's teorier som helhet. Bucharins åsikter gav teoretiskt stöd för de nya åtgärder som infördes 1925, vilket till synes gav NEP fortsatt livsluft i ytterligare tre år. Men man behöver bara fundera över de gratulationer som Bucharin och Stalin så helhjärtat skänkte varandra mot slutet av 1927, när en allvarlig kris redan byggdes upp, för att inse att de åsikter som majoritetsledarna hade vid den tiden inte var helt fria från illusioner, medan de som uttrycktes av Preobrazjenskij ibland innehöll delar av den profetiska sanningen. Vi har beskrivit kontroverserna från dessa år i bokens första del. När den kris som Preobrazjenskij så klart hade förutsett slutligen inträffade, skulle de förändrade omständigheterna åstadkomma en plötslig och dramatisk förändring av de teoretiska ställningstagandena och den politiska inriktningen hos de olika tendenserna inom partiet. Bucharin gick abrupt i opposition mot Stalin och fortsatte att försvara ett antal av sina "klassiska" teorier och framförde andra som tillförde ytterligare stöd till Bucharins allmänna doktrin.

Stalin anammade för sin del ett antal idéer från den trotskistiska katekesen, särskilt "industrialisering" och att bedöma vilka faror som regimen kunde bli offer för i klasstermer. Men hans avsikt var att genomföra sin politik helt enligt sitt eget förstånd.

I allt detta såg vänstern en bekräftelse på sina egna teorier och därmed föll vänstern samman, när dess olika ledare övergav Trotskij och samlades runt Stalin för att stödja honom mot bucharinisterna.

Vid denna tidpunkt kom Bucharin, inte alltid medveten om att han gjorde det, att acceptera vissa idéer som han tidigare hade kritiserat vänstern för. Han övergav nu sina tidigare åsikter om att varucirkulationen var den primära källan till ackumulering. Han erkände behovet av att utvinna en allt större mängd resurser från bondesektorn för att tillgodose industrins behov och accepterade förslaget att industrialiseringen måste gå framåt, inte ”i snigeltakt” utan mycket snabbare. Men mest betydelsefullt var hans stöd för vänsteruppfattningen beträffande partiets interna organisation, en fråga där han tidigare hade framfört de mest demagogiska argumenten mot vänstern. Just i det ögonblick då många inom vänsteroppositionen lämnade fängelserna för att ansluta sig till Stalin för att kväsa högern fick Bucharin en plötslig uppenbarelse avseende Stalins sanna natur som fick honom att ansluta sig till det som hade varit vänsterns huvudfråga; nämligen behovet av att demokratisera partiet.

När man ser tillbaka kan man nu se situationen i all dess absurditet. Å ena sidan Bucharin, som förskräcktes av Stalin, som han nu såg som en ”farlig trotskist”, samtidigt som han anslöt sig till vad som i själva verket var huvudpunkterna i Trotskijs plattform, dvs. ökad industrialiseringstakt, ett tyglande av kulakernas verksamhet (givetvis inte en likvidering av NEP eller av kulakerna) och framför allt en uppmaning till att demokratisera partiet. Å andra sidan Trotskijs anhängare, som samlades runt Stalin i ett försök att försvara socialismen mot ”kulakernas förkämpar” Bucharin, Rykov och Tomskij, som de hatade.

Det skulle inte dröja länge innan högerns företrädare insåg att Stalin inte var någon ”trotskistisk fara” utan något mycket värre, medan vänstern skulle upptäcka att det program som antogs av Stalin allt mindre började se ut som deras eget. De gamla distinktionerna mellan ”Vänster” och ”Höger” var nu föråldrade. Vid denna tid var det för sent att inse detta. Bucharinisterna gjorde redan ”självkritik” och förklarade att de anslöt sig till den officiella linjen.

Enligt vår åsikt var ett kraftigt verkande inslag i detta drama av personliga konflikter, eller snarare denna ”tragedi av fel”, det faktum att högerns och vänsterns huvudpersoner, särskilt när det gällde ekonomiska frågor, trodde att deras respektive teorier motsade varandra medan de i verkligheten kompletterade varandra och hade gjort det även under de pågående debatterna på tjugotalet. En bättre förståelse för Bucharins ”bondevänliga” attityd skulle ha gjort det möjligt för vänstern att lämna ett mer värdefullt teoretiskt bidrag på detta område. På samma sätt skulle Bucharins idéer ha gynnats av att närmare ha uppmärksammat frågan om industrialiseringen. I det rådande läget var det Preobrazjenskij hade att säga i detta sammanhang av mycket större betydelse. Om de som anslöt sig till teorin om ”ursprunglig socialistisk ackumulation” hade haft möjlighet att uttrycka sin allmänna teori i form av ett konkret ekonomiskt program skulle de ha hittat en plats för Bucharins favoritargument om marknads-mekanismens betydelse, respekt för bönderna och betydelsen av samarbete.

Som vi vet var kravet på demokratisering av partiet ett mål som alla huvudpersonerna hade formulerat, men de hade gjort det vid olika tidpunkter. Först hade de motsatt sig den fraktion som vid en tidigare tidpunkt hade lyft upp frågan om partidemokrati. Detta är fraktions-kampens logik, eller eventuellt dess irrationalitet, då det uppstod en situation där olika fraktioner kämpade mot varandra om olika delar av det som idag tydligt framstår som ett enda program.

I början av 1929 verkade det som om Bucharin, ledaren för den sista allvarliga oppositionen mot Stalin, äntligen hade nått den punkt då det var möjligt att förena dessa ömsesidigt motstridiga element, men vid denna tid var det för sent för honom att göra sin röst hörd. Hans

segrande motståndares åsikter skulle komma att dominera oavsett om de var giltiga ur en vetenskaplig eller någon annan synvinkel. Från denna tidpunkt hamnar diskussionen om förtjänsterna med Bucharins program och om de konsekvenser hans politik kunde ha medfört om de inte hade förkastats, inte längre inom ramen för en strikt historisk forskning, även om det naturligtvis fortsätter att utgöra grund för fruktbara spekulationer. Trots allt finns det nu en eller två korta påpekande som bör göras för att förtydliga vissa omständigheter.

Diskussionen om Stalins, Trotskijs och Bucharins respektive roller, eller diskussioner av liknande slag som kommer att uppstå inom ramen för nästan all historisk forskning, påverkar historikern att inta någon av ett antal karakteristiska ståndpunkter. Vissa forskare, som är olyckliga över den vändning som händelserna faktiskt har tagit, inlåter sig på spekulationer om vad som skulle ha hänt och att utarbeta teorier om historiens förlopp om till exempel en annan politik hade antagits eller andra individer hade kommit till makten. Detta är ett förhållningssätt som en del engelska författare tycker är irriterande och som ibland har avfärdats som "om historia". Samtidigt som de med viss rätt hävdar att grundlösa antagande inte har någon plats inom den historiska forskningen, går kritikerna av "om historia" ibland över till den andra ytterligheten och hävdar att historikern inte ens bör ta upp frågan om ett alternativ, och därmed utesluter de överväganden av ett möjligt mönster av händelser för vilka de nödvändiga förutsättningarna eller krafterna existerade, men som inte blev av (av skäl som det då är historikerns plikt att belysa). Det är som om de har hypnotiserats av händelsens logik, av lockelsen av mäktiga personligheter och erövrare i allmänhet. Genom att vägra undersöka de faktorer som fanns för handen i en given historisk process, men som inte tilläts att verka, utesluter denna speciella tankeskola också en korrekt studie av de som besegrades, och hindrar sig själv från att förstå händelsernas verkliga förlopp. Är inte dessa händelser i viss utsträckning åtminstone resultatet av kampen mellan olika krafter och intressen för att välja en alternativ politik, även om alternativet i fråga till slut avvisades?

För att återvända till det aktuella fallet är det helt tillåtet att hävda att den utveckling som kulminerade med den stalinistiska regimen var den enda möjliga i Ryssland på tjugotalet, och att Stalin var den enda individen som förstod vad som måste göras. Detta är en uppfattning som är allmänt accepterad och synes faktiskt öka i popularitet. Ju längre vi flyttar oss från händelserna, desto större verkar den fascination som Stalins personlighet utövar på historikerna vara.

Men om historiker inte intar en rigid deterministisk bild av historien, alltså att om händelserna följer ett visst mönster så är det i sig självt ett tillräckligt bevis på att inget annat alternativ var möjligt, då måste de som tolkar Stalins roll i detta ljus vara beredda att stödja sin teori med bevis, som de alltid måste göra. För att tillhandahålla sådana bevis måste de undersöka de alternativa program som föreslogs vid den tiden. De måste visa vad deras svagheter var och hur de i slutändan kom att förkastas. Det är just sådana alternativ som vi behandlar i den aktuella studien, ty enligt vår åsikt är det lika legitimt att argumentera ur motsatt synvinkel och, om det finns skäl att göra det, visa att det fanns ett hållbart alternativ som av vissa skäl inte antogs.

Här väntar vissa fallgropar på de historiker som vågar gå för långt i sina spekulationer. De bör därför se upp för att inte överskrida gränserna för vad som är känt om historien och trenderna i det specifika samhälle som diskuteras. Det är ibland svårt att göra en tydlig åtskillnad mellan fakta och förmodanden. men i ett bredare, mindre stelbent sammanhang, finns det inte bara en möjlighet, utan även ett behov av fortsatta funderingar över vad som hände och vad som kunde ha hänt. Vilka är det förflutnas lärdomar och vilka är de fel som kan undvikas under liknande omständigheter, även om sådana undersökningar bör genomföras utanför ramen för historisk forskning och *på grundval av den information som har framkommit ur den*

historiska forskningen. Är detta trots allt inte en av de främsta orsakerna till att studera historien?

Avslutningsvis vill jag uttrycka min tacksamhet till min handledare, professor Roger Portal i Sorbonne, vars sakkunniga vägledning och ovärderliga hjälp har bidragit till att göra det möjligt för mig att genomföra den aktuella studien. Jag vill också tacka mina lärare vid universitetet i Tel-Aviv, särskilt Dr Zvi Yaavetz och Dr. Charles Bloch, som uppmuntrade mig att genomföra denna undersökning.

Jag tackar också Dr E. H. Carr (Cambridge), professor M. Cherniaysky (Rochester), professor R. Davies (Birmingham) och professor A. Nove (Glasgow), som visade mycket tålamod med ett dåligt skrivet manuskript. Jag står i skuld till dem för detaljerad kritik och kommentarer, både skriftligt och muntligt, som jag erhöll både före och efter publiceringen av den franska utgåvan av denna bok. Ansvar för innehållet och för eventuella fel eller brister i boken är naturligtvis helt mitt.

Introduktion

Kollektiviseringen av bönderna i Sovjetunionen utgör en social omvälvning som helt saknar motstycke. Det var en av de mest anmärkningsvärda händelserna under detta århundrade och har en lika lång historia som existensen av Sovjetunionen. Idén om ett kollektiviserat jordbruk var efter revolutionen mycket omhuldat av ledarskapet, men hade legat för fäfet under NEP-perioden. Intresset för idén, och för den kollektiva rörelsen, återupplivades i samband med ”spannmålskrisen” i början av 1928. Det var under denna kris som kollektiviseringen av bönderna och skapandet av en kraftfull *kolchos*- och *sovchos*-sektor (kollektiva resp statliga jordbruk) började tas på allvar som ett sätt att samtidigt lösa både det formidabla spannmålsproblemet och hela det ”förbannade problemet” med relationerna mellan de sovjetiska myndigheterna och bönderna.

I själva verket daterar sig utvecklingen av de olika formerna av producentkooperativ, som påbörjades i en mycket blygsam skala, till denna period. Av den anledningen är det riktigt att påstå att historien om kollektiviseringen, som genomfördes i Stalins regi, kan sägas ha börjat vid denna tid.

Dessutom var det spannmålsbristen under vintern och våren 1928, som utvecklades till en kronisk social och ekonomisk kris, som fick majoriteten av politbyrån och särskilt deras ledare, Stalin, att göra en ny utvärdering av kollektivjordbrukets roll. Denna gång, ungefär under hösten 1929, kom partiledningen till den plötsliga slutsatsen att kollektivjordbruken var den enda hållbara lösningen, och därför till varje pris måste införas i nationell skala och med minsta möjliga förseningar. Detta var den ”stora vändpunkten”, den spektakulära och dramatiska politiska förändringen som beslutades under november – december 1929.

Regimen inledde därefter en kraftmätning med bönderna, som blev känd som ”masskollektiviseringens” tid, och skulle pågå i nästan fyra år. Det var ett veritabelt inbördeskrig, som utkämpades med orubblig grymhet av båda sidor. Bönderna mötte huvudsakligen regeringens agerande med passivt motstånd i form av ekonomiskt sabotage. Myndigheterna hämnades med massrepressalier, som förvandlade denna period av Sovjetunionens historia till ett dystert drama där ett enormt antal människor omkom.

Denna kraftmätning slutade med seger för myndigheterna och följdes, från och med sommaren 1933 och framåt, av en period av lugn. Kollektiviseringen var inte på något sätt fullständig, ty över 30 % av bönderna klamrade sig i ytterligare några år fortfarande fast vid sina jordlotter, men ödet för privata bondgårdar hade redan beseglats och Ryssland var oåterkalleligt ett ”kollektiviserat Ryssland”.

Föreliggande arbete är en studie av den period då händelseutvecklingen drev kommunistpartiets ledning att inleda masskollektivisering. Det är huvudtemat för bokens andra del. Men för att få en bättre förståelse för dessa händelser har det varit nödvändigt att gå tillbaka längre, till åren 1925-7, och undersöka de faktorer som ledde till sammanbrottet för NEP. Detta är innehållet i den första delen av boken. Den tredje delen handlar om "vändpunkten" i slutet av 1929 och början av 1930.

Vår forskning har baserats på material hämtat från BDIC i Paris. De viktigaste referenserna har hämtats från officiella dokument och huvudsakligen från sovjetiska publikationer. Arbetet som utförs av dagens sovjetiska ekonomer och historiker är baserat på opublicerat material från arkiven, och visar sig vara en oerhört viktig och alltmer fruktbar källa. Med utgångspunkt från deras senaste publikationer om kollektiviseringen, är sovjetiska forskare engagerade i vad som tveklöst är en smärtsam omprövning av de idéer som under de senaste trettio åren har accepterats som dogmer beträffande den politik som deras regering förde i förhållande till bönderna. Denna uppgift har lagts på dem som ett resultat av "avstaliniseringen" å ena sidan och kollektivjordbrukens svaghet å den andra.

Stalinistiska teorier om kollektivisering, som så sent som 1960 fortfarande var föremål för enhälligt godkännande, utmanas nu och vederläggs en efter en av sovjetiska forskare. Varje ny sovjetisk publikation tillhandhåller ny kritik av de metoder som regimen använde under åren 1928 till 1933, och det hjälper till att kasta nytt ljus över en period som, även om den är relativt närliggande, fortfarande är mycket lite känd.

[Översättning: Arne Nilsson]

.....

6. Partiet och det "förbannade" problemet

Den ryska revolutionen hade brutit ut i ett efterblivet, och i grund och botten bondeland, där termen "bonde" var synonymt med elände och okunnighet. Både ryska och utländska intellektuella ansåg att bönderna (*muzjiki*) var grundvalen för den mest reaktionära regimen i Europa. Enligt deras uppfattning var bönderna förknippade med trälldom av det mest förfärliga slag och de symboliserade det ryska folkets olyckor. Men historien hade återigen bevisat att teoretikerna hade fel. En socialistisk och proletär revolution hade lyckats i Ryssland. Ett land som var minst förberett på det och vars framgång delvis berodde på dessa eländiga *bönder*.

I den marxistiska terminologin beskrevs den speciella kombinationen av omständigheter som hade visat sig vara så gynnsamma för det storslagna Oktober som "en proletär revolution omgiven av ett bondekrig". Nu var detta stötestenen för de framtida problem som skulle ansätta dem som revolutionen hade fört till makten. Var oktoberrevolutionen så unik, skulle bolsjevikerna ofta fråga sig, att den utan förbehåll kunde betraktas som en speciell social revolution som var socialistisk till sin karaktär?

I den meningen att en historisk händelse inte kan återupprepas, var revolutionen verkligen unik. Men underförstått i den marxistiska formel som beskrev den samtidiga förekomsten av en proletär och en bonderevolution, fanns redan en antydning om ett annat sätt att gripa sig an frågan och att ett annat svar var möjligt. Var de två stora strömmar, vars sammanstrålande hade gjort det möjligt för bolsjevikerna att ta makten, verkligen delar av en enda ström? Eller var det bara två strömmar, som tillfälligt följde samma kurs, som tillfälligt hade strålat samman, men som var förutbestämda att skiljas igen, när deras gemensamma primära mål hade uppnåtts? Detta var problemets kärna.

Trots några ganska bekymmersamma händelser höll "blocket", eller "proletariatets och böndernas allians", ihop så länge de gemensamma fienderna, tsaren och jordägarna

(*pomesjtjiki*), fortsatte att hota. Men nu när dessa hade besegrats och förvisats till historien, hade då inte de båda allierade, eller åtminstone en av dem, uppnått allt hen ville?

Proletariatet hade strävat efter att kontrollera regeringen, kontrollera fabrikerna och städerna i allmänhet. Allt detta hade de uppnått, och därför beskrevs maktövertagandet av teoretikerna som en ”proletär revolution”. Bönderna samtyckte, för de hade också uppnått sina mål. Den gamla ordningen med jordägarna och det tsaristiska politiska systemet hade sopats bort, och bönderna hade fått den jord de eftertraktade, eller snarare hade de enkelt utan krusiduller lagt beslag på den.

Men en revolution kan bara definieras som socialistisk om den leder till en socialistisk regim. Den proletära sidan i alliansen var utan tvekan till sin natur inriktad på att eftersträva ett socialistiskt mål, men vilka framtidsutsikter fanns det för bönderna, nu när de hade fått den jord som de hade krävt? Nästa utvecklingsstadium som dikterades av deras samhälleliga situation och deras intressen hade inget gemensamt med socialistiska ideal.

Denna självklara sanning hade redan gett Lenin anledning att tveka över riktigheten i att kalla sin bedrift för en ”socialistisk” revolution, men han hade tvingat sig över sina skrupler. Detta skedde när byarna fattiga, den berömda *kombedy*, uppbackade av beväpnade grupper från proletariatet som hade kommit från städerna för att rekvirera spannmål, tog till offensiven mot kulakerna och berövade dem överskottsmark, jordbruksutrustning och en del av deras boskap. Detta var den berömda ”första avkulakiseringen”, som enligt Lenin betydde att den socialistiska revolutionen hade förts in på landsbygden, eftersom de fattiga bönderna denna gång inte slogs mot feodala jordägare, utan mot ”landsbygdens bourgeoisi”.¹

Men vissa bolsjevikiska teoretiker ifrågasatte giltigheten av denna tolkning. Kritsman, en ledande jordbruksexpert som var ansvarig för jordbrukssektionen inom den Kommunistiska Akademien, ansåg att den andra vågen av händelser som hade ägt rum på landsbygden, även om de utan tvekan var antikapitalistiska, inte på något sätt var socialistiska. Byns fattiga hade inte beslagtagit kulakernas mark för att placera den under gemensamt ägande och organisera gårdarna enligt socialistiska principer. De hade gjort detta för att uppnå sin målsättning att bli serednjaker (medelbönder) som alla andra. Därför var deras revolution inte alls socialistisk, enbart småborgerlig.²

Således hade Kritsman tydligt uppfattat oktoberrevolutionens dubbla karaktär. I och för sig var detta ganska självklart, och även om hans tolkning inte var i överensstämmelse med Lenins, var ingen chockad över detta. Under flera år drömde ingen att betrakta detta som kätteri.

Det måste vid den här tiden ha varit allmänt känt att Lenin själv inte framhärdat i sin åsikt, eftersom hans beslut att införa NEP faktiskt hade varit ett resultat av hans uppriktiga bedömning av situationen, och hans avsked, dock motvilligt, till illusionerna om ”krigskommunismen”. NEP var verkligen den första konsekvensen av den oförenlighet som fanns mellan de tidigare allierades mål, och under NEP-åren skulle skillnaden bli alltmer tydlig.

Den statliga sektorn, som stadigt utvecklades i riktning mot centralisering och planering och framträdde som en mer eller mindre sammanhängande helhet, kom i konflikt med andra sektorer inom ekonomin, särskilt med bönderna. Samtidigt följde de andra sektorerna inom ramen för NEP en lika normal utveckling. Bucharin skulle citera en allmänt godtagen

¹ Lenin, [Tal om revolutionens årsdag på den 6:e extraordinarie sovjetkongressen](#) (november 1918)

² Kritsman redogjorde för sina idéer i en serie artiklar som publicerades 1925 i *NAF [Na Agrarnom Fronte]*, med början i nr 2 under det året under titeln ”K voprosu o klassovom rassloyenii sovremennoi derevni”. När dessa idéer attackerades 1930 fortsatte han att försvara dem. Se Livyants artikel, ”V osnovnom voprose revoljutsii nuzjna yasnost” i *NAF*, 1930, nr 4, och Kritmans svar, *ibid.* s. 96-114.

uppfattning avseende de stadier som den sovjetiska politiken hade genomgått. I huvudsak berodde detta på att ”vi i byarna började med att samarbeta med *batrakerna* (lantarbetarna) och fattigbönderna mot adeln och kulakerna. Sedan bytte vi till en allians med medelbonden genom att ge honom NEP. Nu (sommaren 1925), håller vi på att ge de starka bönderna och kulakerna grönt ljus.”³

Bucharin insåg att hans lyssnare blev upprörda av denna utveckling, och han gjorde sitt yttersta för att lugna dem, men den uppfattning som han citerade, och faktiskt kritiserade, var i själva verket en korrekt återspeglning av den allmänna utvecklingen. Det var inget överraskande i detta för någon som hade insett att NEP till sin natur var avsett att vara ett slagfält mellan två motsatta styrkor, och att detta var ett direkt resultat av den ryska revolutionens speciella karaktär.

Det fanns en allmän samstämmighet om att NEP hade varit ett nödvändigt utvecklingssteg. Men hur länge skulle det pågå, och vart skulle det leda? Allt berodde på förhållandet mellan regimen och bönderna, eller snarare på bönderna själva. Bondeproblemet var en viktig källa till oro, en gåta på vars lösning regimen hela framtid berodde. Detta var kärnfrågan i det dilemma som nu konfronterade de män som hade genomfört oktoberrevolutionen. Det var detta problem, som diskussionerna och bedrövelserna, de personliga konflikter och sovjetregimens hela drama och tragedi, ytterst hade handlat om.

Som vi har sett var problemets kärna följande: Var proletariats och böndernas postrevolutionära tendenser förenliga? Kunde de förenas och riktas mot ett gemensamt socialistiskt mål? Om så är fallet, hur skulle detta kunna åstadkommas inom ramen för det sovjetiska samhället?

Lösningarna på detta problem varierade beroende på individuella bedömningar av den troliga utvecklingen och den politiska linje som borde följas. Ingen vågade naturligtvis öppet påstå att det fanns en grundläggande oförenlighet mellan de två elementen, men de mer skeptiska var övertygade om att utan en världsomspännande revolution skulle den ryska revolutionen alltid vara i fara, och att det utan hjälp utifrån hur som helst skulle vara omöjligt att bygga ett socialistiskt samhälle.

Andra trodde att det förr eller senare med nödvändighet skulle bli en livsviktig konfrontation mellan de två huvudklasserna, men att det även i avsaknad av en europeisk revolution fortfarande kunde vara möjligt att överleva en sådan kris. I alla händelser var situationen farlig. Om landet skulle gå framåt mot socialismen måste böndernas naturliga tendenser på något sätt kontrolleras och omdirigeras mot det önskade målet. Detta skulle bli en komplicerad och smärtsam process som främst var beroende av att bönderna själva skulle behöva bära kostnaderna. Skulle de vara villiga att göra det?

Vänstern hade vaga förhoppningar om att kunna hitta en lösning, men uttalade aldrig uttryckligen hur detta skulle göras. Medan de visste vad de ville, hade de aldrig möjlighet att bevisa att de kunde undvika en katastrof eller ta till katastrofala metoder, som i en viss mening betydde samma sak. I alla händelser var vänstern i slutet av 1925 övertygad om att den kris som var inbyggd i en regering av ”NEP-typ” till slut hade hunnit ifatt Ryssland. Problemet kunde bara lösas genom att påskynda den socialistiska omvandlingen och därmed paradoxalt nog förvärra den ursprungliga krisen. Trotskij och Preobrazjenskij var övertygade om att bara på detta sätt kunde katastrofen undvikas. Faran måste mötas rakt på sak, och ju tidigare desto bättre.

³ Vi sammanfattar här en uppfattning som beskrivs av Bucharin på sid. 60 av *Put k sotzializmu i rabotje-krestjanski blok*; han motsatte sig inte så mycket innehållet i denna tolkning som mot det sätt på vilket det presenterades.

Sådana idéer förskräckte en man som Bucharin, som var en av de viktigaste arkitekterna bakom den ”nya-NEP”-politiken och den ledande teoretikern i detta sammanhang. Vid denna tidpunkt hade Bucharin en helt annan syn på situationen och den politik som borde föras.

Bucharins åsikter 1925-6

Även om Bucharin ofta följde det rådande språkbruket, och hänvisade till förhållandet mellan stad och land som det ”förbannade” problemet, var termen för honom inte mer än ett uttrycks-sätt. Hans uppfattning var att det inte fanns något ”förbannat” i detta förhållande och följaktligen utgick såväl teorin och det politiska program som han framförde och hans syn på den framtida utvecklingen från dessa förutsättningar. Hela hans teoretiska modell baserades på följande två hypoteser:

(a) Makten ligger i proletariatet händerna på grund av dess roll som vägledande och skapande kraft under utformningen av politiken.

(b) En allians mellan proletariatet och bönderna är regeringens främsta mål och den socialistiska strategins grundläggande princip.

Den första av dessa utgjorde ett skydd mot de ständigt närvarande tendenser som var en potentiell fara för regimen. Den andra pekade ut den väg som sakta men säkert skulle leda Ryssland bort från hennes efterblivna tillstånd och vidare till socialismen.⁴

Bucharins huvudkrav var därför att alliansen med bönderna skulle säkerställas och därigenom garantera regimens överlevnad och framgång. I detta sammanhang verkar det som om alliansens principer var heliga för honom.

”Förutsatt att alliansen skyddas. . .”. Frasen dök ständigt upp med nya argument för att stödja den. Det var tydligt att det inte var någon enkel uppgift att säkra alliansen. Bönderna var små egendomsägare, och alltid öppna för borgerliga influenser. De saknade politisk erfarenhet och den proletära känslan för solidaritet. Följaktligen delade bönderna sina lojaliteter mellan proletariatet och borgerligheten. I den senare såg de sitt eget naturliga ideal, personer som han därför kunde respektera.⁵

Den andra svårigheten för alliansen var en följd av den första. Bönderna hade lika stort behov av socialism som de andra grupper, men de saknade förståelse för detta objektiva faktum. Proletariatet var å andra sidan angeläget om att säkerställa framsteg mot socialism, och fann det nödvändigt att tilltvinga sig ett av alliansens grundläggande privilegier, nämligen den exklusiva politiska makten. Men när en part i en allians behandlas på ett sätt som från början är så uppenbart ojämnt, kommer en konflikt att uppstå. Samtidigt var diskriminering på detta sätt oundviklig och svårigheten måste helt enkelt övervinnas. Bucharin hade inte bortsett från nackdelarna och motsägelserna i denna situation och han lade fram vissa lösningar på detta problem.

Enligt hans åsikt låg NEP:s betydelse och användbarhet i det faktum att den tillhandahöll en väsentlig mötesplats som var till nytta för både den av staten kontrollerade industrin och de självägande bönderna. I detta sammanhang genomfördes *smytjkan* (alliansen mellan arbetarklassen och bönderna) genom marknadens funktion. Under krigskommunismens period, förklarade Bucharin, hade det varit ett misstag att tro att en direkt övergång till socialismen kunde uppnås samtidigt som man hoppade över stadiet med marknadsekonomi. Socialismen

⁴ Denna sammanfattning av Bucharins ståndpunkt 1925-6 är baserad på den ovannämnda broschyren. (Se not 3)

⁵ *ibid.* s. 12-13.

kunde faktiskt uppnås genom att utnyttja marknadsekonomin, eftersom det var möjligt att säkerställa att marknadsekonomin vid en normal utveckling förstörde sig själv.⁶

Detta utvecklingskoncept och hur ett jordbruksland skulle kunna ledas mot socialismen är mycket karakteristiskt för Bucharin. I huvudsak kan hans åsikter sammanfattas på följande sätt. Bonden, som befinner sig under NEP- förhållanden, tvingas agera utifrån sitt egenintresse, och med statens välvilliga vägledning kommer han att öka storleken på sin lilla olönsamma gård och utvidga sin ekonomiska verksamhet. För bondmassorna fanns det bara en väg att följa och den vägen handlade om samarbete. Genom kollektiva inköp och organisering av försäljning och krediter skulle bonden konsolidera sin ställning, lära sig nya metoder för odling och lära sig samarbeta inom ett ökande antal sektorer av det ekonomiska livet (till exempel ost- och smörframställning och andra delar för tillverkning av livsmedel). I allt detta betonade Bucharin statens roll, vars politik skulle baseras på att ge olika former av stöd.

När bondens levnadsstandard förbättrades skulle en viktig dubbelverkande process börja verka. Bondekonomin skulle gradvis bli kollektiviserad och samtidigt flytta sig närmare den statliga sektorn, ansluta sig till industrin och slutligen integreras med städernas ekonomi för att bilda en enda planerad industriell kooperativ ekonomi.⁷ Detta var Bucharins uppfattning om socialismen. När detta förverkligades skulle bönderna, som till en början var mer bakåtsträvande, ha förändrat sin karaktär och blivit en integrerad del av proletariatet. Proletariatets privilegier skulle upphöra att vara exklusiva och proletariatets diktatur skulle upphöra.⁸

Om detta mål skulle kunna uppnås måste åtgärder vidtas för att säkerställa att den socialistiska industrin fungerade så effektivt som möjligt för att tillfredsställa behoven hos den viktigaste kunden, som var byn.⁹ (Enligt Bucharin var det självklart att den socialistiska industrin på grund av sin inneboende överlägsenhet skulle utvecklas snabbare än övriga sektorer i ekonomin.) Dessutom skulle det inte finnas något inslag av tvång i de administrativa metoder som användes av regeringen. Eftersom samarbete skulle vara metoden för böndernas socialistiska skolning måste det bli en institution som de skulle acceptera och vårda. Det var nödvändigt att två principer följdes: alla bönder skulle vara berättigade till medlemskap, men medlemskapet skulle vara frivilligt. Partiet skulle enbart säkerställa det inflytande som krävdes över medlemskapet med hjälp av övertalning och genom att söka stöd från bednjakerna (fattigbönderna).

Klassfrågor och klasskampen var uppenbarligen inte särskilt framträdande i dessa bekymmersfria framtidsutsikter. Visst förväntade sig Bucharin att klasskampen skulle fortsätta, men han trodde att den skulle ändra karaktär som ett resultat av de politiska, och särskilt de ekonomiska, påtryckningar som utövades av regeringen. Den proletära regimen hoppades på fred mellan klasserna och arbetade för att uppnå detta mål.¹⁰ Den skulle tillåta vissa borgerliga skikt att delta i landets ekonomiska liv. Detta skulle vara till nytta för staten eftersom medel skulle kunna uppbringas till den statliga sektorn som en följd av den stimulerande effekten av att på detta sätt delta i utbytet på marknaden. Men denna aktivitet skulle kontrolleras strikt. Alla försök att bryta vapenvilan skulle skoningslöst undertryckas.

I grund och botten borde därför den form som statens offensiv skulle anta bestå i att utnyttja, begränsa och slutligen eliminera borgarklassen genom att använda sig av ekonomisk konkurrens på marknaden. Genom att konkurrera på detta sätt skulle staten visa sin överlägsenhet

⁶ *ibid.* s. 64.

⁷ *ibid.* s. 49.

⁸ *ibid.* s. 72.

⁹ *ibid.* s. 98.

¹⁰ *ibid.* s. 52.

och övertyga bönderna om sin förmåga att fungera mer effektivt och att producera bättre varor till lägre kostnad etc.

Tanken var först och främst att socialismen skulle bevisa sina fördelar genom att visa på sina möjligheter, inte minst dess överväldigande överlägsenhet på det ekonomiska området. Det var en idé som starkt tilltalade Bucharin. Senare skulle han specifikt anföra att den socialism som han trodde på oundvikligen skulle segra på grund av sin ekonomiska överlägsenhet, men att segern inte skulle bero på de ivriga ”administratörer” som hade en benägenhet att påtvinga bönderna socialistiska former vars ”överlägsenhet” ännu inte hade visats i praktiken. En sådan inställning skulle, enligt hans uppfattning, bara leda till en katastrof.

Regimen borde därför sträva efter att visa socialismens överlägsenhet på det ekonomiska området, och den seger som uppnåts inom denna sfär (dvs. på marknaden) skulle vara ett slående bevis på de nya strukturernas socialistiska karaktär. . . . Att socialistiska driftformer inte är överlägsna på förhand, utan först måste bevisas, är en sund regel, som vissa socialistiska länder, särskilt Jugoslavien, har förstått.

Enligt Bucharin skulle byarnas sociala utveckling följa en annan kurs än stadens. Endast för en minoritet av fattigbönderna (bednjakerna) skulle kolchosen (kollektivjordbruket) vara det bästa sättet att förbättra förhållandena. Djupt inrotade traditioner och århundradens vanor skulle förhindra majoriteten från att acceptera kolchosens fördelar.¹¹ Med statligt stöd skulle de emellertid gradvis kunna utveckla sina egna gårdar tills det blev möjligt för dem att ansluta sig till den kooperativa rörelsen som helhet.

Dessutom skulle de ha sina egna kooperativa organisationer där majoriteten av dessa organisationer skulle vara i händerna på serednjakerna (medelbönderna), som utgjorde de ”centrala personerna i bylivet”. Dessa två angränsande eller blandande rörelser skulle nå sina socialistiska mål via samarbete så snart industrin var i stånd att tillhandahålla tillräckligt med elektricitet för att göra det möjligt för dem att själva organisera sin jordbruksverksamhet i kollektiva former.

Bucharin sade ingenting om den form, *kolchos* eller något annat, som denna kollektivisering skulle anta. I vilket fall som helst representerade den det mest avlägsna målet i hans planering.

När det gällde kulakerna skulle de också ha rätt till särskilda kooperativa organisationer. Enligt Bucharins åsikt var det osannolikt att kulakerna skulle utvecklas snabbare än industri-sektorn eller de andra grupperna i samhället. Deras framtid skulle därför bestämmas mer av ekonomins allmänna utveckling. Han menade att den sociala och ekonomiska strukturen i samhället under proletariatets diktatur var sådan att kulakernas kooperativa organisationer från början skulle befinna sig inom de gränser som hade bestämts av regeringen. De skulle således begränsas av statliga banker och en statlig industrisektor. De stora kooperativa företagen som förvaltades av andra skikt på landsbygden skulle konkurrera med dem med ökad effektivitet. Kulakernas organisationer skulle därför inte ha något annat val än att tjäna staten och, liksom de andra skikten, bli en integrerad del av hela ekonomin,¹² även om de alltid, liksom när det gällde eftergifterna till kapitalisterna, skulle förbli ”främmande element”.

Vid denna tidpunkt motsäger Bucharin helt enkelt sig själv, för han förklarar att såväl i byarna som i städerna, skulle de kooperativ företag som drevs av de ”icke-exploaterande” bönderna besegra de kapitalistiska företagen på landsbygden och eliminera dem från marknaden.¹³ ”Eliminering” och ”integration” är inte riktigt samma sak. Hur som helst. Denna inkonsek-

¹¹ ibid. s. 47.

¹² ibid. s. 49.

¹³ ibid. s. 65.

vens förändrar inte huvuddragen i det allmänna mönstret i den politik som Bucharin förespråkade.

En politik baserad på Bucharins strategiska inriktning skulle säkerställa en stadig men naturligtvis mycket långsam marsch mot socialismen. Framsteg ”i snigeltakt” var det uttryck som Bucharin använde och det skulle i ett senare skede förläna honom en hel del förtal. Han verkar inte ha varit särskilt orolig inför utsikterna för möjliga internationella komplikationer.

Han ansåg, att så länge revolutionen inte hade segrat i Europa hade ett socialistiskt land ingen definitiv garanti för att den gamla ordningen inte skulle återupprättas med hjälp av bajonetter från en utländsk makt. Men han trodde på att förbereda sig för en sådan eventualitet genom att säkerställa regimens interna stabilitet och vinna stöd från bönderna, snarare än genom att söka frälsning genom en spektakulär uppbyggnad av den industriella basen och kapprustning.

Hans inställning kan mycket väl sammanfattas i påståendet att landet inte kunde försvaras bättre av välbeväpnade, men fientligt inställda bönder, än det skulle kunna försvaras av bönder som var mindre väl beväpnade, men villiga att försvara regimen. I skenet av den efterföljande utvecklingen kommer det att visa sig att Bucharin vid denna tidpunkt var skyldig till överoptimism. Denna speciella brist i hans resonemang skulle leda till fler. Ständigt upptagen, som han var, av böndernas intressen kunde Bucharin bara tänka sig en möjlig händelseutveckling. Detta medförde att han synsätt blev farligt ensidigt. I sin iver att till varje pris bevara *smytjkan* och undvika att skada bönderna på något sätt, så gjorde han det till en avgörande förutsättning för att det socialistiska experimentet skulle lyckas, att ingenting fick göras som majoriteten av bönderna inte först hade förstått och accepterat. Således gjorde han allt beroende av en enda faktor och detta var den strategiska svagheten i hans teori. Även om en sådan inställning bara alltför lätt vann acceptans bland de borgerliga skikten i landet, var den motbudande för medlemmarna i ett revolutionärt parti. Den var dessutom en taktisk svaghet.

I sin broschyr fastslår Bucharin: ”. . . arbetarklassens uppgift och uppgiften för industrierna i städerna är att utveckla produktionen på ett sådant sätt att den tillgodoser landsbygdsbefolkningens behov fullt ut och så billigt som möjligt.”¹⁴ I detta sammanhang betraktades således industrin uteslutande i sitt förhållande till bönderna, som betraktades som dess viktigaste kund och faktiskt dess enda existensberättigande. Enligt Bucharin skulle industrin erhålla sina resurser från ett strikta kommersiellt utbyte med bönderna. Med tanke på hur viktigt han ansåg det var att säkra överenskommelsen mellan arbetarklassen och bönderna och böndernas förståelse för alla åtgärder som regimen vidtagit, skulle han utan tvekan ha avvisat alla förslag som skulle kunna påskynda den industriella ackumulationen vare sig dessa var möjliga eller till och med nödvändiga, om genomförande av dem skulle vara till förfång för böndernas intressen. Han beskrev varje försök i denna riktning som ”dåraktigt”.¹⁵ Han blev dock senare, om än motvilligt, tvungen att acceptera behovet av en sådan politik, och detta är i sig ett bevis på svagheten i hans argument under perioden 1925 till 1926.

Bucharin måste få beröm för att han tydligt har betonat behovet av att den statliga sektorn måste utvecklas snabbare än övriga delar av ekonomin. Han gick faktiskt så långt att han gjorde detta till en förutsättning för att hela hans politik skulle ha framgång. Men hans skrifter ger liten indikation på hur en lämplig industriell utveckling skulle kunna genomföras. Han förlitar sig tydligt på den socialistiska industrins inneboende förmåga till spontan tillväxt som per definition är överlägsen alla andra sektorer i ekonomin. Men detta motsäger i sin tur hans egen teori att en sådan överlägsenhet först måste bevisas och demonstreras i praktiken.

¹⁴ *ibid.* s. 26.

¹⁵ *ibid.* s. 44.

Bucharin trodde på långsamt framåtskridande och ständig utveckling. Han förutsåg många omvälvningar och ett plötsligt återuppvaknande av klasskampen i dess gamla former, det vill säga våldsamma konflikter och bittert motstånd. Men dessa utbrott skulle vara ett rent övergående fenomen, främst till följd av den sovjetiska administrationens låga kvalitet i de berörda områdena.¹⁶ Bucharin var medveten om det problem som skapades av förhållandet mellan industri- och jordbrukspriser, och medgav att inom denna sektor, ”finns det en direkt motsättning mellan arbetarklassens och böndernas intressen”.¹⁷

Hans lösning är dock förvånansvärt vag och ineffektiv: de två sektorerna, industrin och jordbruket, är, hävdar han, beroende av varandra. Om tillväxten av nationalinkomsten skulle kunna säkerställas skulle båda sektorerna dessutom öka sin andel i den. . . .¹⁸ Han var inte medveten om några grundläggande faktorer som kan ge upphov till kriser. Här misslyckas hans teori fullständigt med att motverka de mer olycksbådande utvecklingstendenser som andra såg som oundvikliga och som krävde förberedelser om de skulle kunna hanteras på ett adekvat sätt. Det som krävdes i detta sammanhang var en mer realistisk uppfattning om industrialiseringen, vilket i sin tur skulle ha medfört att teoretikern hade anpassat sitt synsätt och skulle ha tvingat honom att acceptera det faktum att industrin i Sovjetunionen, särskilt i dess tidiga stadium, skulle ha behövt ta ett betydande språng framåt.

Med tanke på jordbrukssektorns efterblivenhet och det faktum att den utgjorde en så stor del av landets ekonomi, var den ryska industrin alltför svag för att från början kunna utöva ett avgörande inflytande och därmed förse regeringen med ett nödvändigt bålverk för att den skulle kunna överleva.

En långsam utveckling skulle inte i sig ha lett till en katastrof. Även om man bortser från de yttre hoten mot regimen, och den ofta överdrivna fruktan som detta väckte inom partiet, fanns risken att regimen skulle kollapsa om utvecklingsprocessen skulle bli alltför långvarig. Utan en tillräckligt bred bas skulle industrin ha varit oförmögen att tillhandahålla den drivkraft som krävdes även för den långsamma utvecklingen av kooperationen eller den gradvisa socialiseringen av bönderna. Det skulle ha varit omöjligt att säkerställa en tillräcklig ökning av levnadsstandarden i städerna för att upprätthålla massornas tro på regimen socialistiska karaktär. Inte heller skulle det ha bidragit till att öka jordbruksproduktionen, vilket var lika viktigt för att systemet skulle fungera på ett bra sätt.

En mer genomträngande analys med denna inriktning skulle ha visat att det fanns två problem. För det första gällde det hastigheten för den industriella utvecklingstakten och för det andra den tunga industrins avgörande betydelse. Dessa två problem behandlades faktiskt klarsynt och med ovedersäglig logik av Preobrazjenskij. Bucharin motsatte sig kraftfullt Preobrazjenskij's argument, men under 1926 fanns det tecken på att han hade insett att den industriella tillväxttakten skulle behöva påskyndas och att bönderna oundvikligen skulle behöva bära en stor del av kostnaden för det. Detta tvingades han uttryckligen erkänna 1927. De mest framsynta kunde redan 1926 se att uppgiften framöver var en kraftfullt genomförd industrialisering och med detta följde en komplicerad politisk situation med en mer eller mindre långvarig period av ansträngda relationer till bönderna. Program och lösningar måste utarbetas för att möta en sådan situation. Även om Bucharin insåg detta problem senare än vänstern, skulle hans teoretiska bidrag visa sig vara anmärkningsvärda. Ur politisk synvinkel kom de dock för sent.

¹⁶ *ibid.* s. 53.

¹⁷ *ibid.* s. 40.

¹⁸ *ibid.* s. 44.

2. Vänstern

Vänsterns idéer vid den tiden skilde sig i grunden från Bucharins idéer. Det fanns en större realism i vänsterns inställning och en större förståelse för de ”explosiva” element som fanns under ytan i Sovjetunionen. I motsats till Bucharins ”tro på samarbete”¹⁹ accepterade de viktigaste talesmännen för vänstern, oavsett om de var från oppositionen 1923 eller 1926, de slutsatser som tvingades på dem av den ryska ekonomins efterblivenhet och de förklarade att lösningen på de väsentliga problemen låg i en snabb industrialisering.

Våren 1923 hade Trotskij förespråkade denna teori på den tolfte partikongressen, vars deltagare vid den tidpunkten hade en dålig förståelse för densamma. Han hade påtalat att de ekonomiska svårigheterna och hotet mot alliansen med bönderna var resultatet av ”saxen”, som innebar höga priser på industrivaror och de alltför låga priserna på jordbruksprodukter (dessa var lägre än före kriget). Det faktum att villkoren för utbytet mellan bönderna och städerna fungerade till nackdel för de förstnämnda kunde inte annat än skapa en källa till ständiga svårigheter.²⁰ Orsaken till denna katastrofala obalans var industrins svaghet och efterblivenhet. Trotskij ansåg det nödvändigt att grunden för varje åtgärd skulle vara det långsamma men oavbrutna främjandet av socialismens krafter. Samtidigt skulle de metoder som användes förbli inom ramen för NEP och då det gällde bönderna skulle marknadsekonomin gälla. Detta skulle likväl gå hand i hand med en snabbare takt då det gällde industrialiseringen. Inom den statliga sektorn skulle det läggas ökad tonvikt på central planering. Det är intressant att följa Trotskijs ansträngningar, från 1920 och framåt, avseende industri och planering, och särskilt hans förespråkande av prioritering av den tunga industrin.

Det är också intressant att följa hans uppfattning i diskussionerna om dessa ämnen med Lenin, som vid den tiden ansåg att hans idéer, och särskilt inriktningen på fullskalig planering, för tidigt väckta, för att inte säga illa genomtänkta.²¹

Trotskij lyckades ändå övertyga sin sjuka ledare att i princip acceptera hans storskaliga ”planeringslinje”²² och även acceptera hans diagnos av den verkliga källan till den byråkratiska pest som förgiftade staten. Enligt Trotskij var det partisekretariatet under ledning av Stalin.²³ I tron att han inom kort skulle få Lenins stöd för sina idéer (ett stöd som aldrig materialiserades, eftersom Lenins död kom emellan) undvek Trotskij alla taktiska sammandrabbningar på den tolfte partikongressen, som var den första där Lenin inte var närvarande. Istället begränsade han sig till att lägga fram sina teorier och beskrev en modell för den framtida utvecklingen som han såg den.

I synnerhet betonade han:

”Vår nya ekonomiska politik infördes i seriöst syfte och för lång tid, men inte för alltid. Vi införde den 'nya' politiken i syfte att, på dess egen grundval och i stor utsträckning med dess egna metoder, övervinna densamma ... Till sist skall vi utsträcka denna planhushållningsprincip till hela marknaden och på så vis uppsluka och eliminera denna. Våra framgångar på den nya ekonomiska politikens grundvalar leder oss, med andra ord, automatiskt närmare dess utveckling, till dess ersättande av den *nyaste* ekonomiska politiken, som kommer att vara en socialistisk politik.”²⁴

Trotskijs tal till den tolfte partikongressen är anmärkningsvärt då det förutsåg den framtida utvecklingen, och det var källan från vilken vänsteroppositionen senare skulle hämta de

¹⁹ Uttrycket användes av Preobrazjenskij i hans svar på Motylev i *Novaja Ekonomika*, s. 261.

²⁰ Om Trotskijs åsikter vid tidpunkten för den tolfte kongressen, se Deutscher, [Den avväpnade profeten](#), kapitlet ”Anatemat”, och E H Carr, *Ryska revolutionen*, Bd. II, Kapitel 20, ”Planhushållningens början”.

²¹ Beskrivs av Carr, op. cit.

²² Se Lenins ”testamente” i [Brev till kongressen m m.](#)

²³ Deutscher, op. cit., s. 65-74 och s. 88-92.

²⁴ Tolfte kongressen, citerad av Carr, *Mellan Lenin och Stalin*, s 32.

argument och hypoteser som de framförde till stöd för den ekonomiska politik som de förespråkade. Trotskij skulle snart utveckla sina argument i en serie artiklar, vars publicering, i en skrift med titeln ”Den nya kursen”, utlöste en samordnad attack från triumviratet (dvs. Stalin, Zinovjev, Kamenev), som hade makten. Under en länge tid hade han varit måltavla för en skicklig kampanj med kritik och förtal, som syftade till att bevisa att han var anti-*muzjik* (motståndare till bönderna), och därför fientlig till alliansen med bönderna. I en artikel publicerad i *Pravda* den 6 december 1923,²⁵ försvarade sig Trotskij mot de rykten som ”sprids av de stora markägarna, kapitalisterna och deras följeslagare.” . . . Han citerade Lenin till sitt försvar och beskrev sin egen uppfattning om alliansen mellan arbetarklassen och bönderna. Detta handlade inte om ”tomt prat” om en så kallad princip som hans fiender var besatta av och som de nu behandlade som en trosartikel. Problemet var av praktisk betydelse och varje lösning måste baseras på en korrekt bedömning av omständigheterna.

Vissa metoder skulle behövas för att ”anpassa industrin till bondemarknaden”, eller till och med på en bredare grund, ”anpassa sovjetstaten till böndernas behov och potential”.²⁶ Om bonden behövde tändstickor, tvål och paraffin, då måste ett billigt utbud av dessa varor tillhandahållas. Men *smytjkan* skulle förbli livskraftig och meningsfull endast om statens proletära karaktär bibehölls och industrins socialistiska karaktär bevarades. Enligt Trotskijs uppfattning var detta naturligtvis fortfarande den grundläggande principen, och goda relationer med bönderna var bara ett medel för att uppnå detta. Trotskij var dessutom övertygad om att det var genom industrin som det, antingen direkt eller indirekt, gick att utöva inflytande på jordbruket. Av detta skäl följde, att om industrin skulle anpassa sig till böndernas behov så måste bönderna besvara detta genom att anpassa sig till industrins behov. När man underordnar böndernas intressen under statens intressen skulle det emellertid inte vara fråga om att hindra böndernas utvecklingsmöjligheter, utan snarare att utvidga dem.

Industrin var fortfarande nyckeln till problemet. Utan industrin skulle det inte finnas något för bönderna, inga gödningsmedel, inga redskap. En bra tidning borde publiceras för bönderna, men även detta skulle vara omöjligt utan industrin. *Smytjkans* behov gjorde det nödvändigt att minska ”saxen”, men också detta kunde bara uppnås genom att minska produktionskostnaderna och öka arbetskraftens produktivitet, och i enlighet med Trotskijs andra antagande skulle ingenting uppnås inom detta område utan en ordentlig planering. ”Vi kan och bör allt bättre uppskatta de grundläggande elementen i ekonomin, förutsäga deras framtida, ömsidiga relationer inom produktionsprocessen och på marknaden, kvantitativt och kvalitativt samordna alla ekonomins branscher och anpassa industrin i dess helhet till jordbruksekonomi. Det är på så sätt man verkligen kan arbeta på att förverkliga *smytjkan*.”²⁷ Det enda sättet att nå det önskade målet var därför att genomföra en ”rationellt organiserad industrisektor, som skulle förvaltas enligt en förutbestämd plan” och som skulle vara ”lönsam”.

Ovanstående argument har en ytlig likhet med Bucharins, men Trotskij lägger en helt annan tonvikt på industrins behov och ställer följaktligen större krav på bönderna. Hans inställning skiljer sig på ett grundläggande sätt från Bucharins inställning, som vid den här tiden tycktes gå ut på att staten som sin viktigaste uppgift ensidigt skulle anpassa sig till böndernas behov. Från dessa initiala skillnader i ståndpunkter följde att de två människors skilde sig åt i andra viktiga avseenden.

²⁵ Denna artikel återutgavs 1924 i Trotskijs [Den nya kursen](#). I marxistarkivets version utgör den bilaga 3 med rubriken ”Om ’smytjkan’ mellan stad och landsbygd”.

²⁶ *ibid.*

²⁷ *ibid.*

Långt ifrån att trappa ned sina ansträngningar att påskynda industrialiseringen, fortsatte vänstern sin kampanj med ökande kraft efter 1925, och särskilt 1926,²⁸ det år då Trotskij efter ett kort frånvaro återvände till den politiska kampen, och där den ”förenade oppositionen” med Zinovjev och Kamenev föddes. Den nya oppositionens grundläggande uppfattning förblev oförändrad, eftersom förutsättningarna enligt deras uppfattning redan fanns på plats (för Trotskij hade de till och med funnits redan 1922) för ”att inleda en socialistisk offensiv, långsamt men *utan nya reträtter*”.²⁹

Vid denna tidpunkt kom vänstern med upprepade varningar om de kriser som kunde drabba ekonomin, och regimen i allmänhet, till följd av industrins efterblivenhet. Som vi redan har sett betonade de faran av ”saxen” redan 1923. I en broschyr som cirkulerade i hemlighet 1926, framförde Trotskij uttryckligen att *smytjkan* ”hotas idag av å ena sidan eftersläpningen inom industrin, och å den andra av kulakens tillväxt”³⁰ I en annan text, från samma period,³¹ påpekade han att problemet med klassuppdelning som ”då bara var i sitt inledande skeden” också blev mer akut och av samma anledning. Men ”förutsatt att det sköttes korrekt, skulle industrins tillväxt ligga före klassdifferentieringen bland bönderna och upphäva dess effekter”. I ännu mer brådskande och mer specifika ordalag hade Preobrazjenskij förutspått att utan ett minimum av investeringar i industrin skulle ”underproduktionen, som har varit tillräckligt allvarligt 1925 och 1926, bli kritisk”, och att regimen skulle plågas av ”vissa oundvikliga fakta, som till exempel en ökande brist på industrivaror (*tovarny golod*) och ökad rikedom hos privatpersoner. Detta skulle utgöra ett hot mot hela systemets existens ... ”³²

Trotskij var inte alls omedveten om riskerna med en snabb industrialisering, men han förutsåg att andra, och till och med allvarligare, faror skulle kunna uppstå om detta inte gjordes och därför rekommenderade han att lämpliga åtgärder skulle vidtas så snart som möjligt.

Hur skulle dessa ökade investeringar då finansieras? Han insåg fullständigt problemets komplexa karaktär, eftersom han uppriktigt beskrev den svåra etapp som den sovjetiska regimen skulle behöva passera som ”etappen med den ursprungliga socialistiska ackumulationen”. Detta var ett uttryck som han hade använt i slutet av 1922 och även i sitt tal till den tolfte partikongressen. Han visste att industrin skulle behöva få vinster från handeln med bönderna och att bönderna därför skulle få utstå påfrestningar. Han verkar dock ha trott att större delen av dessa påfrestningar inte skulle drabba bönderna utan proletariatet.

Trotskij var en romantiker och han var fast förankrad i inbördeskrigets heroiska traditioner. Han hade fullt förtroende för proletariatet och dess villighet att göra uppoffringar om partiet kallade. Vid denna tid var emellertid en sådan uppfattning redan lite föråldrad.

”Det kan förekomma tillfällen”, sade han på den tolfte kongressen, ”då staten inte betalar full lön, eller bara betalar hälften, och ni arbetare ger er stat kredit på bekostnad av era löner.”³³

Han räknade inte med denna typ av stöd från bönderna, men hoppades att arbetarna frivilligt skulle agera på detta sätt ”för sin stat”. Detta var den demokratiska eller snarare den ”proletära demokratiska” aspekten av Trotskijs politiska personlighet, som var gemensam för hela vänstern. Proletariatet skulle ställa upp så länge det kände att det hade kontroll över både

²⁸ Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. I, s. 354-5.

²⁹ Trotskijs brev till Komintern 1928 finns i [Tredje internationalen efter Lenin](#), under rubriken ”Och sedan?”.

³⁰ ibid. Här citerar Trotskij sig själv (från 1923).

³¹ Inledningen, skriven i november 1925, till engelska utgåvan av broschyren *Towards Capitalism or Socialism?*, citerad av Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. I, s. 355 [el. 380 beroende på upplaga]. [Den svenska översättning av [Till kapitalism eller socialism?](#) på marxistarkivet är baserad på den amerikanska utgåvan.]

³² Preobrazjenskij, op. cit. (se kap. 4, not 51), s. 30, 40.

³³ Citerad av Carr, *Mellan Lenin och Stalin*, s 33.

staten och partiet. Men vid den här tidpunkten föll staten offer för den växande byråkratin med dess ständigt ökande konsekvenser. Internt förlorade partiet den solidaritet som hade funnits under de dagar då det hade bestått av män som var fria att uttrycka och slåss för sina åsikter inom partiet. Nu förvandlades partiet till en ”förkalkad” kropp som kontrollerade av en ”sekretariatmaskin”.

Vänsterns presentation av industrialiseringspolitiken var oupplösligt kopplad till dess uppfattning om proletär demokrati, som först och främst borde existera inom själva partiet: och ändå, just inom partiet, var demokratin på väg att bli utplånad för gott. Det är lika bra att lyfta fram uppfattningarna hos dessa män som hade bidragit till att skapa sovjetstaten eftersom händelserna faktiskt rörde sig i en diametralt motsatt riktning. Visst måste deras demokratiska ambitioner betraktas med viss skepsis. De framförde ständigt sin kritik för sent och när ledarna i fråga redan hade förlorat makten och de själva deltagit i antidemokratiska och till och med totalitära verksamheter.

Även om kritiken säkert är en giltig kan man dock i detta sammanhang aldrig ifrågasätta Lenins uppriktighet och önskan att bekämpa de byråkratiska tendenserna. Detsamma kan sägas om Trotskij, Zinovjev, Kamenev och Bucharin trots bristen på förutseende som ledde dem till en otroligt bitter kamp mot deras framtida allierade och att de allierade sig med sina framtida bödlar.

Män som Trotskij, Rakovskij och andra, som var fast förankrade i sin socialistiska bakgrund och i sin mycket europeiska syn på socialismen, var beslutsamma att återuppliva de proletära och demokratiska traditionerna inom Lenins parti. Skulle det ha varit möjligt att genomföra industrialiseringen i Rysslands utan att använda totalitära metoder? Skulle dessa män, om de en gång kommit till makten, och Stalin var avlägsnad, ha kunnat hantera situationen Ryssland på ett annorlunda sätt, eller skulle livets orubbliga verklighet i ett efterblivet land ha tvingat dem att agera som deras rival gjorde? Det är en långtgående fråga, vars slutsatser inte helt ligger inom ramarna för den historiska forskningen. Det kan dock sägas att när det gäller ledarnas egenskaper är kvalitéer som vidsynthet, moralisk integritet, intelligens och kulturell nivå lika viktiga som andra historiska faktorer, och de kan under vissa omständigheter spela en ännu mer avgörande roll. Som historien gång på gång har visat har det funnits statsmän som har gett vika inför yttre press, som har gjort sig skyldiga till opportunism och som har förrått sina principer. Men detta är inte alltid nödvändigtvis fallet. Lyckligtvis har det funnits, och det kommer fortsättningsvis att finnas andra ledare, som är sådana att de återställer ens tro på möjligheten att politiker kan vara ärliga, djärva och ej låter sig korrumpas.

Förutom under senare tid, när han var i exil utanför Ryssland, tänkte sig Trotskij förmodligen aldrig att den sovjetiska demokratin skulle vara något annat än en enpartistat med fungerande partidemokrati med stöd av ett enat proletariat. Även om de sällan medgav det, hade emellertid andra medlemmar inom vänstern undersökt möjligheten till ett något bredare politiskt ramverk, som skulle tillåta existensen av andra partier. Till exempel sägs det att Zinovjev, när han gick i opposition omkring 1925, trots att han fortfarande var övertygad om att hans återkomst till makten var nära förestående, ofta hade reflekterat över demokratin problem, och att ha varit ”i ett tillstånd av att ompröva sitt stöd till bolsjevikernas järnhårda disciplin som vägledande princip för ett statsbärande parti”.³⁴

Ruth Fischer, som påstår sig ha haft långa diskussioner med Zinovjev under denna period, uppger att han var övertygad om att ”såvida inte kommunistiska tankar och handlingar kan bli mer mångskiftande, så är vi förlorade”. Han tänkte därför i termer av att tillåta att mensjevikerna och ett bondparti skulle få tillträde till sovjeterna. Det verkar inte finnas någon

³⁴ Ruth Fischer, *Stalin and German Communism*. (London, 1948), s. 545-6.

anledning att ifrågasätta dessa uttalanden, särskilt med tanke på den kampanj som Zinovjev och Kamenev drev mot Lenin 1917 för att andra partier skulle få tillträde till sovjeterna och kunna ingå i regeringen.

Vänsterns upprepade krav på att de fattiga bönderna skulle vara organiserade (vissa uppmanade till och med att det skulle skapas en självständig organisation på nationell nivå) gav också ett visst hopp om att bönderna skulle ha möjlighet att själva uttrycka sig politiskt.

Framför allt är det uppenbart att vänstern, trots anklagelsen som riktades mot dem av deras fiender om att de var fientliga mot bönderna, och under en längre tid särskilt av Bucharin, att de lika litet som Bucharin hade några tankar på att använda tvång för att ändra böndernas levnadssätt och socioekonomiska struktur. Detta framgår tydligt av en analys av vänsterns idéer om kollektivisering.

Vänstern trodde att bonden och hans privata jordlott, och till och med den rika bonden, skulle fortsätta att existera under en mycket lång tid framöver.³⁵ Enligt Trotskij var användningen av våld som ett sätt att förändra bondestrukturen otänkbart, men han var utan tvekan skeptisk till i vilken utsträckning andra metoder skulle kunna leda till framgång för att åstadkomma någon radikal förändring av bondesamhällets utseende på kort sikt. Därför uteslöt han alla möjligheter att bygga ett socialistiskt samhälle utan hjälp av en framgångsrik revolution i åtminstone ännu ett industriland i Europa. Han var naturligtvis beredd att begränsa tillväxten av kulakerna genom statliga ingripanden, men det han främst tänkte på var användningen av ekonomiska och skattemässiga åtgärder.³⁶ Ett tvångslån på 150 miljoner pud spannmål från 10 % av de rikaste bönderna var den mest omfattande administrativa åtgärden som vänstern någonsin krävde.³⁷

När det gällde problemet med den sociala strukturen på landsbygden var uppfattningarna hos de två främsta rivalerna, Bucharin till höger och Trotskij till vänster, inte väsentligt olika, trots de inledande skillnaderna i deras uppfattningar och den ömsesidiga misstänksamheten och anklagelserna som följde i spåren på detta. Bucharin trodde att det var möjligt att bygga socialismen i ett land och trodde också att bönderna kunde övertygas att följa socialismens väg. Han varken såg eller accepterade behovet av att påtvinga bönderna något utöver principen om proletariats överhöghet i sovjetstaten. Trotskij å andra sidan förkastade möjligheten till ”socialism i ett land” och därför förklarade han också att han var angelägen om att bibehålla bästa möjliga relationer med bönderna. Inga strukturella förändringar skulle tvingas på dem och inte heller skulle de utsättas för påtryckningar. (Det fanns särskilt fram mot 1928, en skillnad i betoning, men det var enbart en fråga om betoning, och det gällde endast problemet med kulakerna.)³⁸

Här kommer vi till Bucharins huvudargument och den grundläggande skiljelinjen mellan honom och Trotskij, nämligen frågan om ursprunglig socialistisk ackumulation. Som vi har sett, hade begreppet använts av Trotskij³⁹ och runt den hade Preobrazjenskij byggt en hel doktrin. Det verkar ha skapats en oöverskådlig klyfta mellan de två rivalerna. På grund av

³⁵ Detta är Preobrazjenskij's uppfattning, till exempel op. cit., s. 111 och 261.

³⁶ På hans insisterande, vid centralkommitténs plenum den 6-9 april 1926, att en mer progressiv jordbruksskatt skulle tas ut, se Deutscher, op. cit. (se not 20), s. 164 och Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. I, p. 355.

³⁷ *Plattformen från 1927* – [Förenade vänsteroppositionens plattform](#). En pud är lika med 16.38 kilo.

³⁸ Detta visar också att debatten mellan förkämparna för ”permanent revolutionen” och ”socialism i ett land”, som ofta skulle ha varit grundorsaken till dessa meningsskiljaktigheter, trots allt inte var så avgörande. Anhängarna av endera teorin kunde vara oeniga med varandra om vilken politik som borde genomföras, medan de två motsatta lägren i praktiken ändå kom fram till ett gemensamt program.

³⁹ Begreppet har sitt ursprung hos V. M. Smirnov, en ekonom som arbetade med *Gosplan* och var medlem av ”arbetaroppositionen”.

dess historiska ursprung och dess potentiellt katastrofala konsekvenser blev en man som Bucharin förskräckt av dess användning, särskilt när Preobrazjenskij tolkade det mycket mer stelbent och snävt än Trotskij. Preobrazjenskij ansåg i själva verket att begreppet ”NEP”, som användes i stor utsträckning för att beskriva den innevarande perioden i Sovjetunionen, var olämpligt, eftersom det inte lyckades att uttrycka en grundläggande aspekt av den sovjetiska ekonomin. Det väsentliga draget i denna ekonomi var att den innefattade två olika sektorer, den statliga och den privata, som styrdes av olika interna lagar, och befann sig i ett tillstånd av konflikt med varandra. Var och en inriktad på att totalt förstöra den andra.⁴⁰

Under denna kamp åtnjöt den socialistiska sektorn två viktiga fördelar. Den första var att den nationaliserade sektorn stöddes av staten. Det andra var att den socialistiska sektorn kunde presentera en enhetlig front inför en motståndare vars krafter var spridda. Varje privat företag måste föra sin egen individuella kamp.⁴¹ Betraktade var för sig, är alla socialistiska företag svagare än nästan alla kapitalistiska företag. Detta kan förklaras med den mer allmänna regeln att socialismen inte kan visa sin överlägsenhet i förhållande till den privata eller kapitalistiska sektorn direkt under den första utvecklingsperioden i ett efterblivet land, eller till och med i ett land på ett mer avancerat stadium av sin utveckling, även om staten ingriper för att hålla den senare tillbaka genom att diskriminera den. Preobrazjenskij betonade flera gånger denna svaghet i den socialistiska sektorn,⁴² och påpekade att arbetaren med nödvändighet måste befinna sig i ett sämre läge, och att kraven från ackumuleringsprocessen skulle leda till en försening av införandet av verkligt socialistiska förhållanden. Begreppet ”socialistisk ackumulering” får därför inte förväxlas med begreppet ”ursprunglig (eller initial) socialistisk ackumulering”, som avser det stadium under vilket den socialistiska sektorn för en kamp på liv och död för att så snabbt som möjlig skapa en bredare bas.

”Socialistisk ackumulering i ordets strikta bemärkelse betyder ackumulering som grundas på en socialistisk teknisk-ekonomisk bas som redan har alla sina karakteristiska egenskaper och *de fördelar som detta medför* och detta kan påbörjas först efter att den sovjetiska ekonomin har gått igenom fasen med ursprunglig ackumulation.”⁴³

För Preobrazjenskij var detta då en lag som så småningom och efter en period av svårigheter och kriser skulle visa sin styrka. Underlåtenhet att förstå att detta var en lag var inte bara ett *”teoretiskt fel och ett tecken på en reaktionär och förhärdad attityd. Det var också en verklig fara eftersom den hotade själva existensen av den kollektiva ekonomin som vi kämpar för att skapa”*.⁴⁴

Preobrazjenskij kom med upprepade förmaningar om att denna lag måste följas strikt för att farliga ekonomiska och politiska kriser skulle kunna undvikas.⁴⁵ Det första kravet var en övergripande planering för vilket lämpliga förutsättningar sedan länge hade funnits. Men planeringen utvecklades på ett slumpmässigt sätt och det skedde utan en förståelse av att detta måste undvikas på lång sikt. ”Övergången till genomtänkt planeringen är oundviklig. Nu när vi har nationaliserat industrin och transportväsendet kan vi inte förhindra detta. *Det ligger inte i vår makt att göra det.*”⁴⁶

⁴⁰ Preobrazjenskij, *Novaja Ekonomika* [Den nya ekonomin], s. 37, 231. Huvudkapitlet i denna bok, som publicerades 1926, dök upp separat 1924 i *Vestnik Kommunistitjeskoi Akademii*. Det är utan tvekan det bästa verk som någonsin skrivits om Sovjetunionens ekonomiska problem på den tiden. [Boken finns i engelsk översättning: *The New Economics* (1965) – Red]

⁴¹ *ibid.* s. 107-8.

⁴² *ibid.* s. 45-6, 58, 91, 104-5.

⁴³ *ibid.* s. 55. (Kursiverat i originalet.)

⁴⁴ *ibid.* s. 41.

⁴⁵ *ibid.* s. 30, 40.

⁴⁶ *ibid.* s. 39-40. (Kursivering tillagd.)

Endast genom planerarnas förutseende skulle det vara möjligt att säkerställa att de övergripande ekonomiska kraven uppfylldes. Underlåtenhet att vidta nödvändiga åtgärder 1926 skulle bara skapa problem 1930. En bra plan skulle på ett riktigt sätt tillämpa tillväxtlagarna på en socialistisk ekonomi genom att försöka säkerställa att industriproduktionen skulle öka från år till år. Tillväxten i den socialistiska sektorn måste vara relativt större än den i den privata sektorn. Inom den socialistiska sektorn måste det i varje steg ske en regelbunden omfördelning av produktivkrafterna för att de korrekta proportioner som krävs för en utvidgad socialistisk produktion skulle bibehållas.⁴⁷

Preobrazjenskij ansåg det självklart att ju mer efterblivet landet var, desto större måste ackumuleringen vara för att det minimum av investeringar som krävdes för att den socialistiska sektorn skulle fungera effektivt. När det gäller Ryssland krävde den socialistiska sektors relativa svaghet en snabb utveckling och högsta möjliga ackumuleringsnivå. Den period som landet för närvarande passerade borde därför inte kallas ”NEP”, utan för perioden för ”ursprunglig socialistisk ackumulering”.

Preobrazjenskij fortsätter sedan att formulera de väsentliga elementen i sin teori och dess konsekvenser och detta görs med en logik och intellektuell ärlighet som är beundransvärd. Källorna till denna ursprungliga ackumulation, som skulle pågå så länge den socialistiska sektorn inte kunde stå stadigt på egna ben, skulle vara mer begränsad än vad som varit fallet under den kapitalistiska perioden med dess ursprungliga ackumulation, eftersom Ryssland inte hade några kolonier som kunde utnyttjas. Å andra sidan skulle Ryssland, till skillnad från de kapitalistiska länderna, kunna hämta vissa resurser från sin egen kapitalistiska sektor. Men den huvudsakliga källan skulle, precis som under perioden med kapitalistisk ackumulation, vara den småborgerliga sektorn, och det finns inget annat alternativ än att ”mycket frikostigt” använda denna källa. Tanken på att en socialistisk ekonomi skulle kunna utvecklas utan att utnyttja resurser från småborgerligheten och framför allt bönderna ”kan bara beskrivas som en reaktionär småborgerlig dagdröm”.⁴⁸

I sina tidigare skrifter hade Preobrazjenskij inte tvekat att beskriva bönderna som en ”inre koloni” inom den socialistiska sektorn. I sin bok undvek han vissa uttryck som ”koloni”, men vägrade att undvika termen ”exploatering”.⁴⁹ Proletariatet skulle också uppmanas att ge sitt bidrag till ackumuleringsprocessen, och detta skulle ta formen av ”fritt accepterade begränsningar”, ty proletariatet var i stånd att förstå nödvändigheten bakom en sådan handling. Detta var, som Preobrazjenskij hävdade som svar på Bucharins attacker, anledningen till att han inte hade talat om att proletariatet exploaterade bönderna, för det kunde inte finnas någon sådan exploatering.⁵⁰ Å andra sidan kunde förhållandet mellan den socialistiska sektorn som helhet och den småborgerliga sektorn mycket väl beskrivas på detta sätt.

De metoder med vilka resurserna från den privata sektorn skulle överföras till den socialistiska sektorn (*perekatjka*), analyseras i detalj i boken och avser beskattning, förvärv av inkomst från monopolet på utrikeshandel, krediter, lån osv. Den viktigaste källan skulle vara ett ”icke-jämlikt utbyte”⁵¹, vilket skulle vara resultatet av att priserna på industrivaror manipulerades. Preobrazjenskij hävdar att jämlika utbyten mellan stad och land inte kännetecknade det kapitalistiska systemet och gällde inte heller under den tsaristiska regimen. Den omedelbara uppgiften var att ta ännu mer från den försocialistiska sektorn än vad som hade tagits från den under tsaren.

⁴⁷ ibid. s. 39.

⁴⁸ ibid, s. 63-4.

⁴⁹ ibid. s. 88.

⁵⁰ ibid. s. 215.

⁵¹ ibid. s. 88.

Preobrazjenskij's analyser var anmärkningsvärda för det sätt som de förutsåg den faktiska händelseutveckling som skulle ske inom en mycket nära framtid. De åtföljdes samtidigt av ett antal reservationer som motiverade av författarens oro för att bli missförstådd. När Stalin två år senare gav de första tecknen på vilken politik han tänkte föra för att lösa problemet med den ursprungliga ackumuleringen, tolkade Preobrazjenskij, som då var i förvisad, Stalins agerande som en slående bekräftelse på hans egna teorier och för en tid stödde han Stalins linje. Men tidigare hade han i en text, som spridits bland de deporterade från vänsteroppositionen, förklarat att Stalin bara var det blinda ombudet för den historiska nödvändigheten, och att han oförstående och därmed på ett dåligt sätt utförde de uppgifter som tvingats på honom.⁵²

Om en riktig politik hade antagits mycket tidigare, som vänstern hade krävt, skulle situationen ha varit mindre allvarlig.⁵³ Krisen som han hade förutsett hade nu kommit och det vid en tidpunkt då försiktiga åtgärder var en lyx man inte hade råd med. Men även under denna svåra period var de åtgärder som Preobrazjenskij förespråkade rent ekonomiska,⁵⁴ medan de särskilda åtgärder som infördes av Stalin och det sätt på vilka de påverkade medelbönderna och de fattiga bönderna tycktes honom vara farliga. I sin bok, som publicerades 1926, ger han vissa indikationer på hur han tyckte att problemet borde hanteras. Han förnekade med eftertryck att det fanns något behov av att plundra bönderna. Inhämtandet av överskott från bönderna (*perekatjka*) borde endast inriktas på en del av överskottsprodukten (*pribavotjny produkt*) och ”endast inom gränserna för vad som är ekonomiskt möjligt, tekniskt genomförbart och rationellt”.⁵⁵

I ett svar till Bucharin, som finns i bilagan till samma bok, hävdar han även att inhämtandet av överskott från bönderna (*perekatjka*) ökade och att det skulle slå mot inkomster som redan hade ökat i relativt sett högre grad. Enligt honom trodde agronomerna att med förbättrade odlingsmetoder så skulle inkomsterna på landsbygden kunna tredubblas. Om det var på det sättet skulle det bara behövas att man införde högre skatter på en ekonomi som redan hade blivit mer lönsam.⁵⁶

Preobrazjenskij försvarar sig mot Bucharins anklagelse om att han ville ”döda gåsen som värpte guldägget”. När allt kommer omkring hade han i sin bok utförligt förklarat att beskattning genom prismetanier, som han ansåg vara det viktigaste sättet att få resurser till industrin⁵⁷, måste åtföljas av stabila priser, eller till och med en sänkning av den allmänna prisnivån. Detta kunde ha varit av stor betydelse, både politiskt och ekonomiskt, eftersom det skulle ha möjliggjort ett större utbyte, vilket i sin tur skulle ha bidragit till ackumuleringsprocessen och samtidigt gynnat bönderna. Men var inte detta att begära det omöjliga?

Preobrazjenskij var en socialist som trodde på planering och hade förtroende för proletarietets mycket högt utvecklade politiska medvetande, och trodde att man kunde hitta en lösning. En välskött industri skulle säkerställa ökad arbetskraftsproduktivitet och minskade kostnader. Sänkningen av priserna skulle då vara helt möjligt att genomföra, samtidigt som stora vinstmarginaler fortfarande kunde bibehållas. Han påpekade noga att oberoende av hur inhämtandet av överskottet från bönderna genomfördes så skulle det inte på något negativt sätt påverka

⁵² *Levy Kurs v derevne i perspektivy* finns i Trotskijarkivet i Harvard.

⁵³ En sammanfattning av dessa idéer finns i *Novaja Ekonomika* och tillhandahålls av Deutscher, op. cit. (se not 20), s. 242-8.

⁵⁴ Erlich, *The Soviet Industrialization Debate, 1924-8* (Harvard 1960), s. 170.

⁵⁵ Preobrazjenskij, op. cit., s. 109, 116.

⁵⁶ *ibid.* s. 241-3.

⁵⁷ *ibid.* s. 88.

de fattiga i byarna, som var undantagna från skatt, och vars inköp av industrivaror skedde i mycket liten skala.⁵⁸

Oavsett sina ambitioner eller avsikter var Preobrazjenskij väl medveten om att perioden med ursprunglig ackumulation skulle medföra spänningar och att den skulle kunna medföra kriser och risker. Av den anledningen hoppades han att hans land ”skulle gå igenom detta skede så snabbt som möjligt, och snabbt nå en punkt där det socialistiska systemet kommer att ha utvecklat alla sina naturliga fördelar framför kapitalismen ... För den socialistiska staten är detta en fråga om liv och död.”⁵⁹

Denna etapp skulle emellertid mycket väl kunna pågå i tjugo år. Det som därför väntade framöver var en lång kamp mellan ”två olika typer av ekonomier”, vars resultat skulle vara ”anpassning av underordnade former till överlägsna former”.⁶⁰

Enligt Bucharins uppfattning innebar detta tillvägagångssätt för att lösa problemet en revidering av den leninistiska teorin om *smytjka*.⁶¹ Han var övertygad om att en tjugoårsperiod under sådana förhållanden skulle leda till ett sammanbrott för *smytjkan* med alla de fruktansvärda konsekvenser som detta skulle medföra för sovjetregimen. Preobrazjenskij ”monstruösa” jämförelse med ”ursprunglig kapitalistisk ackumulation”, och hans användning av termer som ”koloni”, ”exploatering” och ”förtärande” (*pozjiranie*) stärkte honom i hans övertygelse att en sådan strategi bara kunde leda till katastrof.⁶²

Bucharins rädsla för vänstern var äkta. Han fördömde våldsamt Preobrazjenskij och dennes kollegors argument, och sa att de bara var intresserade av att ”utvinna ett så stort belopp som möjligt”, beslutsamma att inte ”spendera en enda kopek på kooperativt nonsens” och beredda att ”öppna eld mot byarna”.

Preobrazjenskij svar var genomtänkt. Bucharins angrepp förklarade han, berörde de politiska aspekterna av problemet, som han inte alls hade berört. Istället hade han begränsat sig till en strikt vetenskaplig analys av de faktiska förhållandena och dragit de logiska slutsatserna av de trender som han hade observerat. I efterföljande arbeten lovade han att tillhandahålla en analys av industrin, jordbruket och problemen med *smytjkan* och skissera en lämplig politik. Om Bucharin hade varit mindre otålig, fortsatte Preobrazjenskij, skulle han så småningom ha insett att han, Preobrazjenskij, inte hade för avsikt att dra de politiska slutsatser som hade tillskrivits honom.⁶³ Teoretisk forskning lägger grunden för utformningen av en ”optimal politik”, men en verklig politik ”avviker från det optimala”. Därför hävdade Preobrazjenskij att det var orättvist att innan hans arbete var avslutat anklaga honom för att förespråka den olyckliga utveckling som Marx hade beskrivit i samband med den kapitalistiska ackumulationen.

Men Preobrazjenskij skrev aldrig de utlovade verken. Han och hans kollegor skulle snart vara indragna i den mest bittra interna kamp som någonsin förekommit i partiet. I sitt svar till Bucharin visade han emellertid inte bara att han var helt medveten om den ekonomiska verkligheten och kraven på en ekonomisk och politiskt hållbar prispolitik. Han gav också sin rival en skarp lektion i leninistisk teori avseende alliansen med bönderna. Hans tolkning av *smytjkan* var som följer: Eftersom bönderna vacklade borde allt göras för att förhindra dem att

⁵⁸ *ibid.* s. 88.

⁵⁹ *ibid.* s. 63.

⁶⁰ *ibid.* s. 231.

⁶¹ Bucharin attackerade Preobrazjenskij i *Pravda* den 12 december 1924. Preobrazjenskij svarade tidigt 1925 i *Vestnik Kommunistitjeskoi Akademii*. Hans svar finns i en bilaga till *Novaja Ekonomika*, s. 210-55.

⁶² Sluka, svälja. Preobrazjenskij brukade säga att överlägsna former ”svalde” underlägsna. I sin bok talade han dock enbart om ”exploatering”.

⁶³ Preobrazjenskij, *op. cit.*, s. 210-13.

gå över till kapitalisterna. Detta var nödvändigt både med tanke på militära krav i händelse av krig och med tanke på jordbrukets och industrins behov. Det var därför partiprogrammet förespråkade övertalning och eftergifter, fast ”enbart som medel för att åstadkomma socialistisk förändring”.⁶⁴

Preobrazjenskij, som citerade Lenin till sitt försvar, höll med Bucharin om att om det inte gjordes eftergifter till bönderna så skulle detta kunna leda till att proletariatet kollapsade. Men faran för ett sammanbrott kunde bli ännu större om proletariatet förlorade förståelsen för syftet med dessa eftergifter, vilket var socialistiska förändringar, där ett underlägset produktionsätt, representerat av bönderna, ”skulle förkastas och ge plats för en högre form”.

Preobrazjenskij fortsatte sedan med att utveckla temat för sin bok; varför den ”tredubbla uppgiften” med ackumulation, ökade löner och lägre priser skulle kunna åstadkommas genom ökad industriell produktivitet. Enligt hans åsikt var detta ”den verkliga betydelsen av alliansen mellan arbetarklassen och bönderna inom ekonomins viktigaste sektor”. Det var så man skulle tillfredsställa böndernas behov och utveckla jordbruket och därigenom åstadkomma förhållanden under vilka det skulle vara möjligt att uppnå samexistens (*uzjitsya*) med bönderna.

Som vi har sagt, handlade huvudfrågan mellan Bucharin och Preobrazjenskij om den ursprungliga ackumulationen. Under de kommande två åren skulle dock Bucharins idéer genomgå en betydande förändring. Han kom att förstå betydelsen av industrialisering och accepterade det faktum att bonden oundvikligen måste bära ackumulationens kostnader. Hans motståndare hade inte för avsikt att råna bönderna eller helt bortse från deras intressen, trots de hårda ord som Preobrazjenskij hade använt sig av. Bucharin kom att acceptera behovet av att ”ta” från bonden, även om detta måste göras med största försiktighet. Preobrazjenskij var övertygad om, att även om det var nödvändigt att ”ta en hel del” så fanns det ändå många faktorer som det måste tas hänsyn till. Dessa var:

”den relativt *långsamma* ackumulation som ägde rum på en bondgård och den relativt långsamma tillväxten av bondens köpkraft, problemet med en balanserad industriell utveckling, storleken på skörden under ett givet år, den möjliga exportvolymen, världsmarknadspriset på spannmål, priserna för exportprodukter etc.”⁶⁵

Om Preobrazjenskij hade varit beredd att ta hänsyn till alla dessa faktorer skulle oenigheten mellan honom och Bucharin inte längre ha varit av principiell natur, utan en fråga om praktisk politik. Olyckligtvis förblindade fraktionskampen bägge sidor från att se att det fanns en möjlighet att komma överens. Båda sidor skulle vakna upp när det var för sent att inse att de inte hade uppmärksammat sin verkliga motståndare.

Oenigheten mellan vänstern och högern i frågan om samarbetet mellan bönderna och kollektiviseringen av dem var också ganska liten och skulle bli ännu mindre under de kommande två åren.

Vänstern såg inte kollektiviseringen som en viktig fråga.⁶⁶ 1922 gjorde Preobrazjenskij, som det skulle visa sig, ett profetiskt uttalande i form av en föreläsning som framställdes som om den genomfördes 1970 av en historiker inför en publik av arbetare. I denna hävdade han att bondekonomin huvudsakligen skulle fungera med stöd av långsiktiga krediter. Det skulle leda till att det privata jordbruket kollapsade. Men framför allt skulle det leda till en massrörelse inom den yngre generationen till ny odlingsbar mark, där en del skulle upprätta enskilda bosättningar av traditionell typ, medan andra skulle upprätta statsjordbruk (*sovchos*) och kollektivjordbruk. Staten, som vid den här tiden skulle ha blivit rik, skulle göra detta möjligt

⁶⁴ *ibid.* s. 234; följande citat, s. 235.

⁶⁵ *ibid.* s. 238

⁶⁶ Preobrazjenskij, *Ot Nepa k sotsializmu*. (Moskva, 1922), s. 106-7.

genom att förse dem med maskiner, byggnadsmaterial etc. Det skulle dock ske endast i statens perifera områden. Preobrazjenskij's framtidsutopi går inte längre än så.

Senare skulle vänstern i sina skrifter, även om de inte gick in i detalj, bli mer tydlig om framtidsutsikterna för kollektivisering i byarna. 1925 skulle Trotskij tala om ”den gradvisa övergången till kollektivt jordbruk”, som bara skulle kunna vara praktiskt genomförbar efter skapandet av en tillräcklig teknisk bas.⁶⁷

I ett av de förslag som han 1926 lade fram inför centralkommittén pekade han på att mer uppmärksamhet borde ägnas åt kollektivisering med särskild hänvisning till fattigbönderna.⁶⁸

Precis som Trotskij trodde Preobrazjenskij att jordbrukskooperation (co-op. *proizvodstvennaja*) var ”teoretiskt möjlig” och ”i praktiken oundviklig”, men bara om den socialistiska basen hade utvecklats tillräckligt snabbt. Han hade blivit kritiserad av Bucharin och Motylev för att han i sin bok inte hade diskuterat Kooperationen, antingen i allmänna termer eller i förhållande till jordbruksproduktion och för att han därmed försummat Lenins ”plan för Kooperationen”. I ett svar förklarade han att han helt instämde i Lenins artikel ”Om Kooperationen”, men att Lenin i den artikeln inte hade sagt något om kollektiva lösningar. Lenin var ingen utopist, och inte heller försökte Preobrazjenskij bli etiketterad som en sådan.

Enligt Preobrazjenskij var det osannolikt att proletära former av jordbruksproduktion, det vill säga statsjordbruk, skulle spela en viktig roll under överskådlig framtid. Den dominerande formen av socialisering av marken skulle naturligtvis vara ”böndernas kooperativa jordbruksproduktion”. Å andra sidan, ”vet ingen för närvarande eller kan heller inte veta, vilken kurs socialisering kommer att följa, vilka former den kommer att ta, eller vilka typer av samarbeten som i slutändan kommer att införas”.

Kooperativ på konsumtions- och utbytesområdet, inklusive beviljande av långsiktiga krediter, var inte den enda vägen mot att utnyttja jorden gemensamt. Även om Lenin i sina sista artiklar inte hade nämnt andra möjligheter, ansåg Preobrazjenskij att han noggrant följde Lenins resonemang i detta ämne genom att säga att elektrifiering och införandet av traktorer, också var nödvändigt. Förändringar i denna storleksordning skulle kosta miljarder rubel och det fanns fortfarande bara ett sätt att finansiera det. En intensiv utveckling av den socialistiska industrisektorn var en förutsättning för en snabb tillväxt av samarbetet bland bönderna.

Preobrazjenskij fortsatte sedan med den relevanta kommentaren att spridningen av socialistiska former för jordbruksproduktion till en början skulle göra utbytesförhållandena ännu mindre fördelaktiga för de bönder som fortsatte att driva enskilda jordbruk.⁶⁹

Vänstern hade därför ingen avsikt att påskynda kollektiviseringen på landsbygden. De hade ingen övergripande plan för kollektivisering, och innan de tog sig an en sådan uppgift ville de vara försäkrade om de nödvändiga resurserna, både tekniskt och i annat avseende. Vänstern var inte heller uppbounden i någon särskild form av förändring. De förväntade sig att privat jordbruk skulle fortsätta att vara den dominerande formen på landsbygden under en lång tid framöver. Men när det gällde den praktiska politiken uppmanade vänstern från och med 1926 alltmer att seriösa åtgärder skulle vidtas för att främja upprättandet av kollektiv, särskilt inom ramen för stöd till de fattiga bönderna. Parollen om kollektivisering, som man antog hade sitt ursprung någon annanstans, hade redan fått stor uppmärksamhet i *Vänsteroppositionens*

⁶⁷ Trotskij, Förord till den engelska utgåvan av *Towards Socialism or Capitalism*, citerat av Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. I, s. 355. [Den svenska översättning som finns på marxistarkivet: [Till kapitalism eller socialism?](#) är baserad på den amerikanska utgåvan]

⁶⁸ Deutscher, op. cit., s. 164.

⁶⁹ Preobrazjenskij, svar till Motylev, i *Novaja Ekonomika*, s. 261.

plattform från september 1927. *Plattformen* skulle snart förse den officiella linjen med idéer, men med viss skillnad i de föreslagna metoderna för hur genomförandet skulle gå till.

Plattformen var det sista viktiga dokument som kom från vänstern.⁷⁰ Även om dess medlemmar vid denna tidpunkt fortfarande tillhörde partiet, låg deras uteslutning endast några månader framåt i tiden. Dokumentet hade förberetts snabbt och i hemlighet och av partifunktionärer som nyligen hade avsatts från sina poster och som var avskurna från sina informationskällor.⁷¹ Som helhet lider det av många inkonsekvenser och vissa specifika brister, men det ger ändå en realistisk bild av den sociala situationen i Ryssland, och kritiserar också den vacklande politik som resulterade i misslyckanden på den internationella arenan (i Kina och i England) och undergrävde socialismens ställning på hemmaplan.

Regimen benämns konsekvent som en ”arbetarstat”, men en som visar ”byråkratiska förvrängningar”. ”Den utbredda och privilegierade administrativa apparaten slukar en betänkligt stor del av vårt överskott...” Samtidigt ”Arbetarklassens tillväxt och förbättringen av dess ställning har nästan upphört”.⁷² I fabrikena var det ledningen som hade den oinskränkta makten. Fackföreningarna hade inte uppfyllt sin grundläggande uppgift att försvara arbetarklassens intressen. ”Aldrig någonsin har fackföreningarna och de arbetande massorna varit så långt från att leda den socialistiska industrin som nu.”⁷³

Plattformen krävde en demokratisering av fackföreningarna och sovjeterna, och särskilt av partiet, för det var inom partiet som tillväxten av byråkrati och kvävandet av arbetarklassens intressen var som mest allvarliga.⁷⁴ Dokumentet analyserade de olika strömningarna inom partiet och avslöjade existensen av en högerfraktion och av en ”centerfraktion” bestående av Stalin, Molotov och Kirov (Uglanov inkluderades felaktigt). Det förutspådde att fejden mellan dessa två grupper, som tillfälligt var förenade i sitt hat mot vänstern, skulle bli allt mer förbittrad när vänstern hade eliminerats.

I efterhand verkar de ekonomiska förslag som framfördes av vänstern sannerligen mycket måttliga och de speglar utan tvekan taktiska hänsyn från en grupp som utsattes för våldsamma och kränkande attacker. Detta framgår särskilt tydligt av de krav som framförs å arbetarnas vägnar. Men på det hela taget definierar *Plattformen* de gränser utöver vilka förespråkarna för den ondskefulla ”ursprungliga ackumulationen” inte hade för avsikt att gå.

Kapitlet om industrialisering, som redigerades av Trotskij, krävde en industrialiseringstakt som, hävdades det, skulle leda till lösningen på de aktuella och brådskande problemen, även om det betonades att detta endast kunde uppnås till priset av ”en belastning av våra medel och resurser som saknade motstycke”. En analys av möjliga investeringskällor pekar på att industrin 1931 skulle kunna anslå 500 till 1 000 miljoner rubel per år, medan borgarklassen och kulakerna skulle betala omkring 150-200 miljoner i högre skatter. Dessutom skulle 10 % av de mer välmående bönderna bidra med ett obligatoriskt lån på 150 miljoner pud spannmål. Dokumentet uppskattade att detta samhällsskikt hade reserver på 800-900 miljoner pud.⁷⁵

I samma kapitel i *Plattformen* hävdades det att industrialiseringen skulle vara omöjlig ”utan en avsevärd tillväxt av lantbrukets produktivkrafter och en ökande jordbruksproduktion till

⁷⁰ Den stencilerade texten avseende *Platforma bolsjevikov-lenintsev k 15-omu s'ezdu partii* undertecknad av tretton ledamöter i centralkommittén och centrala kontrollkommissionen finns i B.D.I.C.

⁷¹ V. Serge, [En revolutionärs minnen](#), s 129.

⁷² [Förenade vänsteroppositionens plattform](#), s 10

⁷³ *ibid.*, s 13

⁷⁴ *ibid.*

⁷⁵ Enligt besluten från centralkommitténs plenarsession i december 1930 skulle investeringarna i industrin (i både nya och befintliga installationer) uppgå till 7 740 miljoner rubel.

marknaden”.⁷⁶ Detta föregicks av en upprepning av vänsterns traditionella argument att det var industrins efterblivenhet som hindrade jordbrukets utveckling. Författarna insåg själva utan tvekan svårigheten att uppnå båda dessa mål samtidigt, särskilt under en period med ursprunglig ackumulation, men de hoppades att man i det praktiska arbetet steg för steg skulle hitta lösningar under förutsättning att man förde en rationell ekonomisk politik och höll fast vid den leninistiska klasspolitiken.

Ungefär vid denna tid började vänstern ha förhoppningar om att kollektivisering kunde visa sig vara lättare att genomföra än vad de tidigare hade trott var möjligt. I kapitlet om jordbruket (som redigerats av Zinovjev och Kamenev) gjordes därför ett försök att reparera några av de uppenbara svagheterna i oppositionens jordbrukspolitik.⁷⁷ Faktum är att fram till denna tidpunkt hade oppositionens talesmän tenderat att vänta på att de positiva resultaten av industrialiseringen skulle visa sig och hade försummat landsbygdsfrågorna. Deras huvudsakliga oro var att kulakerna inte fick bli för starka. Bucharin hade, som vi sett, ett konkret program och en uppsättning förslag riktade till bönderna, medan vänstern hade varit ganska passiv när det gällde att utarbeta ett program för en social utveckling på landsbygden. Det fanns en risk att en teoretisk svaghet av denna omfattning skulle kunna urarta till politisk försumlighet om vänstern någonsin skulle komma till makten.

Samtidigt som de ständigt var på vakt mot de faror som fanns inbyggda i en betydande förstärkning av kulakernas ställning, hade vänstern fortsatt att visa en hel del förståelse för fattigböndernas problem, men de hade lite att erbjuda medelbönderna. Vänstern var uteslutande upptagen av industrialiseringen, som de betraktade som det enda sättet att ”tillfredsställa böndernas alla behov”, och de lyckades därför inte tillräckligt uppmärksamma de praktiska jordbruksproblemen och att söka efter nyskapande metoder och strukturer som kunde leda till skapandet av en verklig socialistisk bonderörelse.

I detta avseende var *Plattformen* ett försök att kompensera för vänsterns tidigare brister i frågan om program (Bucharins attacker hade utan tvekan bidragit till denna ökade medvetenhet) för det första genom att återuppliva den gamla frågan om lantarbetarna (*batrak*) och fattigbönderna (*bednota*); för det andra genom att lyfta fram en annan lika gammal fråga som nu presenterades i ett nytt ljus, nämligen behovet av att koppla samman ”Lenins plan för Kooperationen” med hans plan för elektrifiering, en syntes som ”vissa människor” hade haft en tendens att förbise.⁷⁸ Vid detta tillfälle tog texten upp Bucharins idéer om Kooperationen minus de reservationer som Preobrazjenskij tidigare hade uttryckt, och diskuterade också, på ett mycket bredare sätt än vad något annat officiellt uttalande hittills hade gjort, ”Uppgiften för det socialistiska uppbygget på landsbygden är att omvandla jordbruket till maskinell, kollektiv stordrift.”⁷⁹

Mer resurser borde avsättas till kolchoserna (kollektivjordbruk) och sovchoserna (statliga jordbruk) eftersom utvecklingen av dessa verksamheter framöver skulle vara huvudmålet för den socialistiska uppbyggnaden på landsbygden. Kollektivisering förekommer nu i texten som en politik som inte bara utformats för att gynna bednjaken (fattigbonden), utan också medelbonden, som ”steg för steg” skulle vägledas på denna stig genom statligt stöd, beviljande av krediter, en rationell prispolitik och de positiva resultaten från kooperativ verksamhet.

* * *

⁷⁶ [Förenade vänsteroppositionens plattform](#), s. 21.

⁷⁷ Serge, op. cit., lämnar information om redaktörerna för dessa kapitel.

⁷⁸ *Plattformen*, s. 16.

⁷⁹ *ibid.* s. 19 (Kursivering tillagt.)

Det föregående är bara en kort sammanfattning av de idéer som var aktuella inom vänstern och högern fram till 1927. De är de första viktiga övervägandena som gjorts inför det väldiga problemet att industrialisera ett efterblivet land, och som sådan förtjänar de uppmärksamhet. Vi har angett några av de brister och inkonsekvenser som de var behäftade med, men samtidigt måste man komma ihåg att det hittills inte har framförts någon allmänt godkänd teori eller sammanhängande uppsättning åtgärder för att lösa denna typ av problem.⁸⁰

Vi har också sett att vänstern, och senare högern, fäste stor vikt vid att alla deras planer och ambitioner innefattade en direkt demokratisk vädjan till proletariatet och att bönderna skulle ta självständiga initiativ (*samodejatnost*). I detta avseende riktade sig vänstern främst till de fattiga. Högern riktade sig även till andra grupper. Det bör också noteras att båda grupperna lade stor vikt vid behovet av en rationell ekonomisk politik, ett område där Bucharins bidrag snart skulle bli allt mer anmärkningsvärda.

Dessa män fick inte själva möjligheten att implementera sina teorier om industrialisering (inklusive industrialisering av jordbruket) i praktiken. Om de hade fått en chans att göra det hade utvecklingen i deras land kanske fått en annan inriktning.

3. Stalin

Efter att ha fått tillträde till makten, en makt som Lenin i sitt ”testamente” hade beskrivits som oerhörd (*neobjatny*), verkade Stalin främst vara upptagen med att stärka sin ställning och skapa en administrativ struktur inom partiet som skulle tjäna honom som en bastion mot alla angrepp.⁸¹ Han var mer angelägen än de flesta av sina gamla bolsjevikiska kamrater att för egen del skaffa sig alla möjliga påtryckningsmedel för att säkra sin personliga makt. Han var skickligare än andra, som exempelvis Zinovjev, som delade hans smak och hans förmåga, att bygga upp en byråkratisk organisation.

Under tjugotalet, och fram tills dess vänstern hade krossats, hade Stalins mest betydelsefulla teoretiska bidrag varit teorin om ”socialism i ett land”, vilken han hade fått god användning för, särskilt i sin maktkamp med de på varandra följande oppositionella grupperna. Det är faktiskt karakteristiskt för Stalin att han använde denna lära som vapen i maktkampen snarare än som ”vägledning för handling”, vilket läran påstods vara avsedd för. Eftersom hans huvudsakliga målsättning var att besegra alla tänkbara rivaler, slösade Stalin ingen tid på frågor om lärans renhet. I själva verket vittnar historien snarare om hans önskan att eliminera alla som kunde påpeka inkonsekvenser på detta område.

Hur som helst var teorin om ”socialism i ett land”, som en systematisk lära, strikt talat ett verk av Bucharin.⁸² Den skulle bli ”stalinistisk” främst på grund av det sätt på vilket den tillämpades och detta på grund av Stalins insiktsfulla förståelse för partikadrenas sinnesstämning och hans ständiga vädjanden till irrationella faktorer.

I maj 1924 talade Stalin fortfarande tillsammans med Trotskij och alla andra Lenins språk; den ”permanenta revolutionens” språk:

⁸⁰ Den amerikanska ekonomen Erlich har granskat teorierna för de som deltog i denna debatt och hyllat den höga nivån på de idéer som de framförde.

⁸¹ Anteckningar som dikterades av Lenin den 25 december 1922, i [Brev till kongressen m m](#).

⁸² Se Bucharin, op. cit. (se kap. 3, not 32), s. 101-6. Kärnan i Bucharins idéer, i synnerhet utvecklade i denna broschyr, utgör en fullständig teori om att bygga socialismen i ett land. Se även hans artikel ”O karaktere nasjei revoljutsii i o vozmoznosti pobedonosnogo sotsialistitjeskogo stroitelstva v SSR”, *Bolsjevik*, 1926, nr 19-20, s. 28-59.

”För socialismens slutgiltiga seger, för organiserandet av den socialistiska produktionen är ett lands ansträngningar, i synnerhet då det är fråga om ett bondeland som Ryssland, inte tillräckliga, för detta kräves ansträngningar av proletärerna i flera framskridna länder.”⁸³

I en artikel som publicerades i december 1924 med titeln ”*Oktoberrevolutionen och de ryska kommunisternas taktik*” ändrade emellertid Stalin fullständigt sin uppfattning. Denna omsvängning framställdes helt enkelt som en korrigerings av hans tidigare syn, vilket innebar att det inte behövdes någon allvarlig självkritik.

Stalin skilde nu mellan två slags motsättningar: yttre motsättningar i landets relationer med den kapitalistiska världen och interna motsättningar i förhållandet mellan proletariatet och bönderna. Han önskade att hans tidigare uppfattning skulle anses innebära, att så länge det fanns en risk för ingripande av fientliga styrkor som kunde återställa den tidigare regimen, kunde inte socialismens seger i ett land anses vara säker. Men om man bortsåg från denna fara, så kunde den andra typen av motsättning, som var motsättningen i förhållandet till bönderna, övervinnas och skulle inte utgöra ett hinder för att bygga socialismen i ett land.

”Vi kan bygga upp socialismen och vi kommer att bygga den tillsammans med bönderna, under arbetarklassens ledning.”⁸⁴ Men om, som Stalin själv hade sagt,⁸⁵ att bönderna i själva verket till sin natur inte var socialistiska; hur skulle de då kunna delta i bygget av socialismen snarare än att hindra den? Stalins svar var tvåfaldigt.

För det första förklarade han att allt skulle fungera på bästa sätt eftersom de ryska bönderna skilde sig från alla andra bönder, även om han inte tillhandhöll några bevis för att stödja detta påstående. Bönderna hade genomfört tre revolutioner tillsammans med proletariatet, som hade gett dem både land och frihet.

”sovjetbönderna, som vant sig att sätta värde på den politiska vänskapen och det *politiska* samarbetet med proletariatet och som har denna vänskap och detta samarbete att tacka för sin frihet, måste utgöra ett utomordentligt tacksamt material för *ekonomiskt* samarbete med proletariatet.”⁸⁶

Dessa komplimanger var utan tvekan inspirerade av polemiska överväganden i den meningen att de skulle på ett positivt sätt skulle skilja sig från den bondefientliga oppositionens åsikter, som ”underskattade bönderna”. Men den andra delen av Stalins argument visade att det krävdes någon omständighet som skulle visa sig vara mer trovärdig än böndernas förmodade ”vana” att samarbeta med proletariatet.

Bondeekonomin, hävdar han, är en liten marknadsekonomi, som står ”i valet mellan kapitalism och socialism” och kan ta endera riktningen. Denna brist på självständighet är enligt Stalin ett resultat av

”att bondehushållen är spridda, oorganiserade, beroende av städerna, av industrin, av kredit-systemet, av statsmaktens karaktär i landet och slutligen av det allmänt bekanta förhållandet att landsbygden följer och måste följa efter staden i materiellt såväl som kulturellt avseende.”⁸⁷

Stalin ansträngde sig inte för att underbygga dessa argument, utöver att erbjuda ett citat från Lenin som bevis för deras giltighet. 1915 hade Lenin diskuterat möjligheten att skapa socialism i ett land. Stalin avskräcktes inte av det faktum att Lenin i detta sammanhang hänvisade till ett utvecklat land.⁸⁸

⁸³ Citerat av Stalin själv i ”Till leninismens frågor”, som återges i *Leninismens problem*, s 204

⁸⁴ *ibid.* *Leninismens problem*, s 206

⁸⁵ *ibid.* s. 221-22 (”Bönderna är till sin ställning icke-socialistiska...”)

⁸⁶ *ibid.* s. 217. (Kursiverat i originalet.)

⁸⁷ *ibid.* s. 219.

⁸⁸ Daniels, *op. cit.* (se kap. 2, not 3), s. 25. Citatet är från Lenins [Om parollen Europas förenta stater](#).

Oavsett den teoretiska giltigheten av Stalins argument bör det betonas att ovanstående citat utan tvekan återspeglar hans verkliga syn på bönderna. Han var övertygad om att bönderna som klass kunde ledas i den riktning som regeringen önskade. Böndernas beroende av städerna, deras brist på organisation och fragmenteringen av deras ekonomi var alla faktorer som skulle påverka Stalin i hans framtida beslut. Men för tillfället lånade han den andra delen av sin doktrin, som omfattade ett program för praktiska åtgärder för landsbygden, till sin helhet från Bucharin, och särskilt från Bucharins teori om Kooperationen.

Enligt Stalin skulle bönderna ”samfälligt” följa ”kooperations väg med stöd av staten, som skulle ge krediter på gynnsamma villkor”. Han accepterade helt den bucharinska teorin om Kooperationen som en verksamhet som i första hand styrdes med krediter. Han skrev även under på Bucharins åsikter om vilka stadier den framtida utvecklingen skulle genomgå. Bönderna skulle uppmuntras att delta i uppbygget av socialismen genom att gradvis ”inplanta kollektivismens principer bland bönderna, först beträffande jordbruksprodukternas *avsättning* och bondehushållens *försörjning* och sedan beträffande lantbrukets produktion”.⁸⁹

Vid en senare tidpunkt skulle ingenting återstå av denna vision om en mer eller mindre långsam och mödosam utveckling, från den inledande fasen av ”kooperativ försäljning av produkter” till det senare skedet av ”kooperativ produktion”. För närvarande hade Stalin emellertid inget alternativ att föreslå.

Det finns två punkter av särskilt intresse i de argument som Stalin framförde i början av 1926, när hans kamp mot Zinovjevs och Kamenevs ”nya opposition” befann sig på sin höjdpunkt. Stalin utsatte upprepade gånger sina motståndare för häftig kritik för deras ”bristande tro på det socialistiska uppbyggets seger”.⁹⁰ ”Bristande tro” i detta sammanhang innebar en bristande tro på *möjligheten* att leda bönderna mot uppbygget av socialismen i Ryssland, och en bristande tro på proletariatet, som var den styrande kraften i landet, och dess förmåga att leda bönderna.⁹¹

Det fanns en tendens att betrakta accepterandet av ”teorin om socialism i ett land” som en troshandling och därmed undveks behovet av bevis och detta skulle bli mer och mer märkbart. Inom några år hade det blivit en kult, och läran som var en av de grundläggande delarna i kulturen hade blivit en dogm, som krävde blind tilltro.

Den andra punkten som kännetecknade Stalin var hans tolkning av Lenin i allmänhet. I en artikel skriven till minnet av Lenin hade Zinovjev hävdade att ”Frågan om böndernas roll är ... bolsjevismens, leninismens huvudfråga”. Stalin ville emellertid framstå som försvarare av leninismen mot alla som kunde försöka förringa dess ”universella tillämpbarhet”. Hans svar lades fram som en högsta sanning och en trosbekännelse. ”Leninismen är marxismen under imperialistismens och den proletära revolutionens epok.” Därefter citerade han sin egen formel från 1924: ”Leninismens huvudfråga, dess utgångspunkt, är inte bondefrågan. . . Bondefrågan, som en fråga om proletariatets bundsförvant i dess kamp om makten, är en härledd fråga”.⁹² Den grundläggande frågeställningen, insisterade Stalin, var proletariatets diktatur.

Det finns mycket som är typiskt för Stalins personliga tillvägagångssätt i den alltför allmän-giltiga (i motsats till den mer snäva ryska) tolkningen av teorierna från den aktade och avlidne ledaren. Detta gäller även det andra påståendet, att maktinnehavet var den grundläggande

⁸⁹ Stalin, op. cit. (se not 84), s. 220.

⁹⁰ ibid. s. 216

⁹¹ ibid s. 217

⁹² Stalin ibid, s. 161-163.

frågan för leninismen och detta skulle ha företräde framför alla andra frågeställningar. När det gällde de övriga delarna av Lenins lära hade dessa liten betydelse för honom.⁹³

Utan tvekan hade han makt när NEP hade gått in i sin andra fas, men den politik som fördes i detta skede var Bucharins och Rykovs politik. Faktum är att det med undantag för de särdrag som vi har påpekat är svårt att upptäcka några särskilt annorlunda eller egna beståndsdelar i Stalins åsikter från den här tiden.

Det finns fortfarande inget som tyder på att han tänkte på kollektivisering i någon annan betydelse än som ett praktiskt förslag. Det finns inget spår av ordet *kolchos* i hans skrifter före den femtonde kongressen [i december 1927]; bara den mycket allmänna termen *tovarisjtjestvo* (sammanslutning) finns med. I en mycket mångordig rapport om problemet som han presenterade för delegationer av utländska arbetare två månader före den femtonde partikongressen, eller "Kollektiviseringskongressen" som den skulle komma att kallas, uttalade Stalin: "Vi önskar att gradvis genomföra en kollektivisering av jordbruket genom att använda ekonomiska, finansiella, kulturella och politiska åtgärder för att uppnå detta mål".⁹⁴ Han hänvisade här till en stegvis utveckling av kooperationen på det sätt som han redan tidigare hade föreställt sig den. I vilket fall som helst var *tovarisjtjestva* uteslutande avsedda för de fattiga och förverkligandet av det kollektivistiska idealet ansågs uppenbarligen inte som möjligt på kort sikt, eftersom det skulle kräva "enorma ekonomiska resurser, som staten ännu inte har", och som bara skulle kunna ackumuleras "under en länge tid".⁹⁵ Således var kollektiviseringen, som senare skulle bli oupplösligt förknippade med Stalin, inte resultatet av en lång och noggrann planering inom ramen för en utarbetad teori.

Inte heller var en snabb industrialisering ursprungligen en stalinistisk politik. Tvärtom, Stalin var under NEP-perioden känd som en motståndare till vänsterns krav på en "supersnabb industrialisering". Hans motstånd mot *Dnjeprprojektet* är en tillräcklig indikation på hans vid den tidpunkten nästan totala uppslutning bakom *bondelinjen*, som han dels stödde av övertygelse och dels av behovet av att få stöd av Bucharin mot Trotskij.⁹⁶

Detta projekt, som Trotskij fäste stor vikt, diskuterades i centralkommittén i april 1926. Stalin motsatte sig projektet med följande motivering:

"*Dnjeprprojektet* skulle behöva finansieras med våra egna medel och skulle kosta en hel del; några hundratals miljoner. Vi måste vara uppmärksamma på att inte agera som bonden som skaffade lite extra pengar och istället för att reparera sin plog eller förbättra sin gård köpte sig en grammofon och blev ruinerad. Har vi rät att ignorera resolutionerna från den fjortonde kongressen, som sa att våra planer måste ligga i nivå med våra resurser? Det är tydligt att kamrat Trotskij inte har tagit hänsyn till dessa beslut".⁹⁷

Detta uttalande har aldrig erkänts officiellt, men även om dess äkthet kan betvivlas visar det allmänna innehållet i Stalins politik och hans offentliga uttalanden tydligt på hans brist på entusiasm för ett kraftfullt program för industrialisering. I slutet av 1926, under den femtonde partikonferensen, ger han sitt stöd för industrialisering endast i den mån den skulle leda till en omedelbar ökning av arbetarnas levnadsstandard. De argument som han förberedde inför

⁹³ Vi ska inte försöka bestämma vilken av de två [Zinovjev och Stalin] som mest exakt tolkade Lenin. I partiet betraktades båda som mycket dåliga teoretiker.

⁹⁴ Stalin, *Sotjinenija*, Vol. X, s. 221-6. Citatet är från sidan 221. [På engelska: [Questions & Answers to American Trade Unionists: Stalin's Interview With the First American Trade Union Delegation to Soviet Russia](#) (15 september 1927)].

⁹⁵ *ibid.* s. 225.

⁹⁶ Gällande denna bondevänliga linje och Stalins centrism, se Deutscher, *op. cit.* (se not 20), kapitlet "Den avgörande drabbningen".

⁹⁷ Trotskij bekräftar detta i en text som hittades i Trotskijarkiven i Harvard. Citatet här är från Erlich, *op. cit.*, s. 94, och slutet på citatet från Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. I, s. 355.

konferensen för att möta oppositionen innehåller ett uttalande om att industrialiseringen bara skulle vara möjlig ”om den baserades på en gradvis förbättring av böndernas materiella förhållanden”.⁹⁸ Samtidigt förklarade han att han var angelägen om att undvika extrema åtgärder och att inga skillnader kunde tillåtas när det gällde utvecklingen av industrin och jordbruket och mellan industrin och tillgängliga resurser för ackumulering.⁹⁹

Hans omsorg om bönderna återspeglas i hans kritik av de ”farliga element” som ansåg att bönderna skulle vara en grupp för exploatering. ”Det är inte böndernas uppgift att fungera som en grupp för exploatering eller en koloni för proletariet.” Sedan följer de standardrekommendationer som uttalades vid den tiden: försiktighet bör iakttas i valet av pris- och finanspolitik, regimen bör koncentrera sig på ackumulering av reserver och att skapa gynnsamma förutsättningar för att bondemarknaden skulle fungera, vilken var industrins förutsättning, och så vidare.¹⁰⁰

Efter att ha antagit denna politiska linje fortsatte Stalin sedan att försvara de som förespråkade den. I synnerhet hans försvar av Bucharin var på gränsen till dramatiskt. Under den fjortonde partikongressen, när zinovjevfraktionen hade insisterat på att partiet inte kunde acceptera idén om en ”ledare” (*vozjd*) och kritiserade Bucharins kulakvänliga linje, poserade Stalin som försvararen av det kollektiva ledarskapet och var angelägen om att skydda ledarnas rykte.

”Det är omöjligt,” utbrast han, ”att leda partiet utan Rykov, utan Kalinin, Tomskij, Molotov och Bucharin. . . ” I senare utgåvor av detta tal skulle namnen på alla utom Kalinin och Molotov utelämnas, men detta var i ett senare skede, då omständigheterna hade förändrats. För närvarande fördömde Stalin oppositionens attacker mot Bucharin i ännu kraftigare ordalag. ”Varför måste det här otyglade förtalet av Bucharin fortsätta? Han påstod: 'De är ute efter kamrat Bucharins blod. . . . Är det Bucharins blod ni är ute efter? Ni kommer inte att få det.' (*Applåder.*) ”¹⁰¹

Den politiska linje som antogs vid denna tid och därefter var den som hade utarbetats av Bucharin och Rykov och Stalin var helt överens med den. Icke desto mindre manövrerade han med stor försiktighet i det komplicerade spelet med olika formuleringar och offentliga förklaringar för att öppet undvika att förpliktiga sig till stå bakom de tillämpningar av en politik som skulle kunna uppfattas som avvikelser från den ortodoxa leninistiska linjen. Stalin var först och främst en taktiker, och hans främsta bekymmer var hans eget ideologiska alibi. Detta gav honom frihet att fortsätta den interna kampen i partiet, och i denna konst var han en överlägsen mästare.

Utan att inta någon radikalt annorlunda ståndpunkt var han noga med att avskilja sig från det ärliga men olämpliga uttalandet från Bucharin, som hade uppmanat bönderna att ”Berika er!”¹⁰² Han öste förakt över oppositionens krav på industrialisering vid den fjortonde kongressen, samtidigt som han stödde kravet på ett oberoende Ryssland som skulle kunna producera sin egen utrustning.¹⁰³ Kongressen skulle i själva verket förkunna slutet på etappen med ”ekonomisk rehabilitering” och påbörja en period för ”återuppbyggnad”. Men översatta till praktiska termer, var de analyser och förslag som följde på detta tillkännagivande begränsade till mycket avgränsade områden och ”utgjorde inget annat än en utspädd och ofullständig

⁹⁸ Deutscher; op. cit; Stalin, *Sotjinenija*, Vol. VIII, s. 223. [[The Social-Democratic Deviation in our Party](#), November 1, 1926]

⁹⁹ Stalin, *Sotjinenija*, Vol. VIII, s. 131-2. För hans kommentarer om de ”farliga individerna”, se ibid. s. 142. [[The Economic Situation of the Soviet Union and the Policy of the Party](#)]

¹⁰⁰ Stalin, *Sotjinenija*, Vol. VII, s. 29. [[Concerning the Question of the Proletariat and the Peasantry](#)]

¹⁰¹ *14-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 504-8. Citerat av Daniels, op. cit. (se kap. 11, not3), s. 268-9.

Hänvisningarna till Bucharins blod skulle senare försvinna.

¹⁰² Erlich, op. cit., s. 90-1; Deutscher, [Stalin](#), se kapitlet ”Den stora omvälvningen”.

¹⁰³ *14-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 2-28.

version av den politik som Bucharin och Rykov hade förespråkat”.¹⁰⁴ Det var Bucharin och Rykov som var tvungna att bära ansvaret för att studera och hitta lösningar på många av de ekonomiska och politiska problem, ibland de mest svårhanterade, som landet ställdes inför.

Deutscher har beskrivit Stalins politik vid denna tidpunkt som ”en övning i att undvika”. Enligt hans uppfattning framträder Stalin i detta skede av sin karriär som en kompromissernas man. Även fast han till sin natur inte alls var benägen till förlikning eller att blidka folk försökte han nu lugna partiets aktivister genom att undvika ytterligheter.¹⁰⁵

När det gäller de som var Stalins motståndare vid den tiden, så skiljer sig deras syn på hans politik mycket litet från dagens forskare, som vi har citerat. 1927 beskrev *Vänsteroppositionens plattform* hans politik som ”korta sicksackrörelser åt vänster och långa åt höger”.¹⁰⁶

Stalins personliga egenskaper var naturligtvis välkända för de andra ledarna, inte bara utifrån personliga erfarenheter, utan också från en text där Lenin hade tillskrivit honom ett antal brister som är minst sagt oroande. I ett brev riktat till den trettonde partikongressen rekommenderade Lenin att Stalin skulle avsättas från sin post på grund av att han var grov och intolerant, illojal och uppträdde ohövligen gentemot andra kamrater och var nyckfull ...¹⁰⁷

I ett samhälle och i ett parti, som helt nyligen hade genomlidit prövningarna från ett fruktansvärt inbördeskrig, var det naturligt att generalsekreterarens ohyfsade uppträdande, som i alla fall endast var känt för en relativt liten krets, skulle kunna passera obemärkt eller åtminstone tolereras. Lenin själv hade varit tolerant tillräckligt länge och det var först på sin dödsbädd som han insåg faran att lämna en så enorm makt i händerna på en man som hade så många fel. De andra ledarna, som var förblindade av den fraktionskamp som de var inblandade i, såg Stalin som en enkel match och trodde att de skulle kunna hantera honom när tiden kom, på grund av hans bristande personlighet, hans färglöshet och hans mediokra egenskaper som teoretiker, som var en annan aspekt av hans karaktär som inte hade nämnts av Lenin. Å andra sidan väckte Stalins skicklighet att intrigera bakom kulisserna, som också var välkänd för dem, ingen oro, och hans medarbetare betraktade i själva verket det som en användbar egenskap.

Underligt nog upptäckte, precis som i fallet med Lenin själv, andra politiker som hade samröre med Stalin demokratins välsignelse för sent, och det skedde när Stalin hade blivit farligare än de hade förväntat sig. I april 1926, efter en sensationell omsvängning i sina lojaliteter, anförtrorde Zinovjev och Kamenev, som hade varit medlemmar i Triumviratet mot Trotskij, till den senare att ”Stalin var inte intresserad av idéer. Allt han krävde var makt... Han var listig och grym”.¹⁰⁸

Två år senare avslöjade Bucharin i sin tur för Kamenev, som han hade hjälpt till att störta, några ännu mer oroande sanningar om Stalin. Full av skräck och darrande talade Bucharin om ”denna Djingis Khan som kommer att förgöra oss alla. . .”.¹⁰⁹ Och på så sätt efterträddes till slut Lenin av den siste person som Lenin önskade skulle ärva honom. Men detta var ändå den källa från vilken Stalin, på sitt eget sätt, hade hämtat sin inspiration.

Lenin hade varnat partiet för två faror. Den första, en närliggande eventualitet, var en splittning av partiet på grund av rivaliteten mellan Trotskij och Stalin. Stalin undvek detta genom

¹⁰⁴ Detta är Erlichs uppfattning, op. cit., s. 95.

¹⁰⁵ Deutscher, *Stalin*, ”Den stora omvälvningen”, på åtskilliga ställen.

¹⁰⁶ [Förenade vänsteroppositionens plattform](#), s. 9.

¹⁰⁷ Brevet dikterades av Lenin mellan 23 och 31 december 1922. Anmärkningarna om Stalin finns i en bilaga till brevet av den 24 december, skrivet 4 januari 1923. I [Brev till kongressen m m.](#)

¹⁰⁸ Deutscher, *Den avväpnade profeten*, s. 157.

¹⁰⁹ I ett samtal mellan Bucharin och Kamenev i *Sotsialistitjeskji Vestnik*, 1929, nr 9, s. 10.

att eliminera Trotskij. Den andra, som var en ännu allvarligare fara, var risken för splittring med bönderna. Stalin mötte denna fara och fann vägen att övervinna den genom att eliminera möjligheten till varje form av splittring. Men de metoder som användes av denna oönskade arvtagare var mycket annorlunda än de som planerats av hans lärofader.

[Översättning: Arne Nilsson]

Lästips – Moshé Lewin om den ryska revolutionen

[Lenins sista strid](#) (bok)

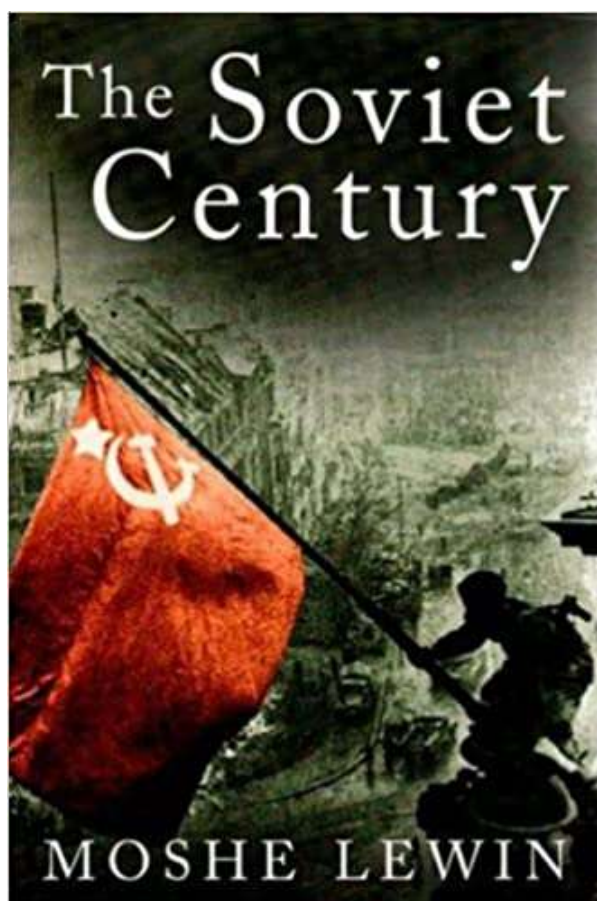
[Oktober 1917 i historiens ljus](#)

[Revolutionens evolution](#)

[”Kommunistiska illusioner” eller sovjetisk verklighet?](#) En kritisk recension av François Furets bok *Slutet på en illusion*.

En mycket viktig bok är *The Soviet Century* (London Verso 2005). Den är ett försök att göra ett bokslut över den sovjetiska erfarenheten. Tyvärr finns den inte på svenska (fast på finska*), men marxistarkivet ska försöka se till att åtminstone delar av den görs tillgänglig. Och om intresse och resurser kan vaskas fram, så är vi även beredda att bidra till att den ges ut i bokform.

För en finländsk recension av boken, se [Dynamik, Gulag, stagnation](#).

* Moshe Lewin: *Neuvostoliiton vuosisata*. Övers: Petri Stenman, Like 2006.